

«LO RAT PENAT:
PERIÓDICH LLITERARI QUINCENAL»
(1884-1885)*

I

ELS DIVERSOS «RATS-PENATS»

Ei nom de Lo Rat-Penat és el de la «societat d'amadors de les glòries de València i son antic Regne», fundada la nit del 31 de juliol de 1878 per un grup no massa nombrós d'escriptors i patricis de la capital, al capdavant dels quals es trobaven Constantí Llombart, Teodor Llorente i Feliu Pizcueta, que fou el seu primer President.¹ De llavors ençà, l'existència no interrompuda de la corporació i el seu paper sobresortint — si més no, durant l'etapa àuria de la Renaixença — han pogut fer oblidar que el nom de la societat és, també, el títol d'algunes publicacions periòdiques. Com que l'objecte d'aquestes planes és l'examen d'un d'aqueixos periòdics, considerem que no serà pas inútil de recordar abans tots els papers impresos que han portat aquell nom a la capçalera.

1) *El «Calendari llemosí»*. — La més antiga de les publicacions titulades «Lo Rat-Penat» és ben anterior a la creació de l'entitat. El 1874, la llibreria de Pasqual Aguilar, del carrer dels Cavallers, ran de la plaça de la Seu, a València, tragué a llum un almanac: «Lo Rat-Penat: Calendari llemosí corresponent al present any 1875». Era dirigit per Constantí Llombart, publicat a despeses seves — ajudat per alguns dels seus amics — i «compost amb la distingida col·laboració dels més reputats escriptors de València, de Catalunya i de les Illes Balears», segons podem llegir a la portada.² Un volum en vuitè de prop de 160 pàgines.

* [A proposta d'una ponència formada pels senyors Jordi Rubió, designat per la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT, Pere Bohigas, designat per la Secció Filològica de l'INSTITUT, i R. Aramon i Serra, designat per la Societat Catalana d'Estudis Històrics, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 21 d'abril de 1971, acordà per unanimitat d'atorgar el VI Premi Ramon d'Alòs-Moner al senyor Ricard Blasco pel seu treball «*Lo Rat Penat: Periòdich lliterari quincenal*» (1884-1885).

En la mateixa sessió, l'INSTITUT prengué l'acord de publicar aquest treball. — R. A. i S.]

1. L'«Almanaque para el año 1880 de *Las Provincias*» (València, Imp. Domènech, s. a., pàgs. 159-162), publica una crònica de l'acte.

2. «Lo Rat-Penat: Calendari llemosí corresponent al present any de 1875. Compost amb la distingida col·laboració dels més reputats escriptors de València, de Catalunya i de les Illes Balears per En Constantí Llombart» (València, Llibreria de Pasqual Aguilar editor, carrer de Cavallers 1, 1874).

La idea ja tenia precedents a l'àrea lingüística catalana. Llombart s'inspirava en el «Calendari català» de Francesc-Pelagi Briz, del qual arrebegava ensems la fórmula de la titulació, la composició del contingut i la idea de la unitat nacional, expressada per una redacció representativa de la pluralitat regional. També la divisa del calendari recordava el lema de l'almanac de Briz.³ Alguns comentaris contemporanis curaven d'assenyalar un altre precedent: l'«Armanà Provençau»; i no sabríem dir si en fer aquesta precisió els comentaristes no tractaven de minvar el mèrit de Llombart.⁴

El que sembla fora de dubte és que el «Calendari llemosí» fou el germen de la nova societat, opinió sostinguda pel mateix Llombart, que ja ha estat recollida per altres estudiosos del moviment renaixentista.⁵ Constantí Llombart, el qual comptava ja amb una certa experiència com a editor i redactor de periòdics —bé que polítics i en llengua castellana; més endavant va fer-los en català, també—, volia dotar la Renaixença d'un instrument d'expressió i d'acció, que vigoritzés la renovada cultura valenciana. A manca d'una institució social, hagué d'acontentar-se de moment amb un almanac. Aquest naixia amb un propòsit clarament modest: la periodicitat anual havia de reduir molt la seva influència. Però era el primer intent seriós fet a València d'editar una revista cultural en llengua pròpia, empresa del tot diferent de les escomeses per Vicent Clèrigues, Josep-Maria Bonilla i Josep Bernat i Baldoví al llarg de la centúria amb llurs periòdics satírics. El resultat fou que ben aviat el «Calendari llemosí» ultrapassà els seus llindars. Bastaren tres o quatre anys perquè el grup inicial aglutinés d'altres voluntats i aconseguís d'estructurar-se en una societat que havia d'ésser batejada amb el mateix nom: Lo Rat-Penat.

La sèrie de calendaris continuà publicant-se cada cap d'any, àdhuc després de fundada l'entitat. El 1880 hi hagué un canvi a la direcció, sembla

3. El lema del «Calendari» de Briz era «Qui llengua té, a Roma va». Llombart adoptà la divisa «Pel fil traurem lo cabdell». Josep M.ª Miquel i Vergés (*La premsa catalana del vuitcents*. Primera part (1801-1874), Barcelona 1937, I, 291), fou el primer a posar de manifest la relació entre ambdós emblemes, remarcant com el de Llombart «respon a la mateixa ambició» que el de Briz.

4. Vegeu «Revista de Valencia», I, 197-198. El comentari és una crítica del «Calendari» de 1881, i l'articulista no jutja massa benèvolament la tasca de Llombart: «En su parte literaria dejaba bastante que desear; para llenar sus páginas se aceptaba todo, bueno, mediano y menos que mediano, con tal que estuviese escrito en valenciano... esta publicación no daba muy buena idea del Renacimiento lemosin en Valencia, aunque demostraba su vitalidad...». La «Revista de Valencia» volia minimitzar el paper dirigent de Llombart, del qual se sentia gelós Llorente (vegeu infra, pàgs. 19 ss.).

5. *Llibre d'or dels Jocs Florals* (València, Imp. Domènech, 1895), 9; «Revista de Valencia», I, 188; també, l'article de Llombart *Propòsits i aspiracions*, al núm. 1 de «Lo Rat-Penat», 15 desembre 1884. — Llombart acaronava la idea d'un organisme públic que aglutinés els renaixentistes ja des del primer «Calendari llemosí» i volgué empènyer l'Ateneu Científic, Literari i Artístic a convertir-se en aquest instrument. A la pàg. 15 del primer «Calendari» deia que l'Ateneu «que tant podia ajudar-ne a restaurar la llengua dels nostres antecessors, ocupat en les coses dels forasters a penes si s'enrecorda de les de sa casa. Què els costaria a llurs il·lustrats individus consagrar-ne, de quan en quan, algunes de les seves sessions a les lletres valencianes?» Malauradament, s'hi consagrà sí, però en un sentit ben diferent al desitjat per Llombart.

que per no poder suportar Llombart la feixuga càrrega econòmica. El nou director fou el seu amic íntim Josep-Maria Puig i Torralva, erudit i poeta.⁶ Tanmateix, no trigà gaire a tornar Llombart. Al volum corresponent al 1883 veiem ja tots dos noms units com a codirectors.⁷ Avui és força difícil de trobar la col·lecció completa d'aquest almanac i, bé que els testimonis de més crèdit asseguruen que «per espai de deu [anys] seguí imprimint-se»,⁸ no sabríem fixar la data exacta de la seva darrera aparició.

2) *El «Periòdich lliterari quincenal».* — Si «Lo Rat-Penat: Calendari llemosí...» és un antecedent clar de la «societat d'amadors de les glòries valencianes», un altre, «Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal», serà el primer òrgan oficial de la nova corporació; no pas més enllà d'uns quants mesos: els que s'escolen del 15 de desembre de 1884 al 15 d'abril de 1885.

També en aquesta avinentesa la iniciativa de la nova publicació pertoca a l'entusiasta Constantí Llombart, que en serà el director, i que en aquell moment ja havia estat reconegut com a «soci iniciador i fundador amb veu i vot en totes les Juntes» de l'entitat.⁹ El periòdic quinzenal fou redactat per gairebé els mateixos col·laboradors del «Calendari llemosí» i n'heretà l'orientació culturalista i el sentit d'integració nacional palès en les seves pàgines.

Per molt de temps hom ha cregut que la vida d'aquest quinzenari havia estat més curta que no fou en realitat. L'acurat investigador de la premsa valenciana Josep Navarro i Cabanes aturava la publicació un mes abans de la seva desaparició formal.¹⁰ Els altres bibliògrafs especialitzats en la matèria, o bé eren més escarits encara, o bé repetien tot simplement les anotacions de Navarro, fent fiança a la seva gran autoritat. Fins i tot, darrerament, un historiador oficial de la «societat d'amadors de les glòries valencianes», en una obra guardonada, en la qual creu haver exhaurit el tema, ha oblidat — incomprensiblement — de fer-hi esment del seu primer òrgan oficial.¹¹ Un

6. La «Revista de Valencia» (I, 197-198) estimava que sota la direcció de Puig i Torralva «el *Calendari* es más rico y está mejor confeccionado que en los años anteriores». Al tom II, pàg. 92, diu que Puig i Torralva «procura darle el mayor interés». Cal tenir en compte allò que probablement hi havia de rancúnies literàries en aquesta mena d'opinions (vegeu *supra*, n. 4).

7. «Lo Rat-Penat. Calendari llemosí corresponent al present any 1883. Compost amb la distingida col·laboració dels més reputats escriptors de València, de Catalunya i de les Illes Balears, per En Constantí Llombart i En Josep Maria Puig i Torralva. Any nové de sa publicació» (València, Imp. d'Emili Pasqual, 1882).

8. *Brots de llorer* (València, Imp. Domènech, 1896), 12.

9. A la directiva elegida el 6 de juliol de 1879, Llombart fou l'únic reconegut com a «iniciador i fundador». L'impressor i escriptor Josep d'Orga era «soci honorari», amb els mateixos drets que Llombart, drets dels quals tan sols ells dos gaudien.

10. JOSEP NAVARRO I CABANES, *Catàlec bibliogràfic de la premsa valenciana* (València, Edit. Diario de Valencia, 1928), 72-73: «es publicaren sis números que arriben a la pàgina 48. Morí en 15 de març de 1885». Navarro i Cabanes havia vist la col·lecció a la Biblioteca Municipal de València, papers de Serrano Morales, núm. 6080.

11. ANTONI IGUAL I ÚBEDA, *Història de «Lo Rat-Penat»* (València, Tip. Moderna, 1959). Obra premiada per la Diputació Provincial de Barcelona als Jocs Florals de *Lo Rat-Penat* celebrats l'any 1958.

estudis dels primers periòdics valencians confessava, nou anys enrera, no haver vist més amunt d'un parell de números d'aquesta publicació.¹²

Nosaltres ens trobem en situació de rectificar Navarro i Cabanes. Hem pogut consultar una col·lecció que comprèn dos números més dels censats per ell, sèrie que reputem completa i la qual ben bé podria ésser que fos única, a l'Hereroteca Municipal de Madrid. Aquesta sortosa circumstància ens ha empès a consagrar aquest assaig al primer òrgan oficial de Lo Rat-Penat, un periòdic que considerem cabdal dins la història de la Renaixença a València, malgrat la curta durada de la seva vida i l'escassetesa de notícies que en tenim. Esperem retre així un servei als estudiosos que malden per aclarir aquelles zones d'aqueixa història que encara avui romanen obscures.

3) *La «Revista mensual»*. — El segon òrgan de la societat no gaudí tampoc d'una llarga existència: del gener al desembre de 1911. És «Lo Rat-Penat: Revista mensual». Ara la iniciativa fou del president de l'entitat, Vicent Dualde, el qual demanà a Teodor Llorente que s'encarregués de la direcció. L'autor del *Llibret de versos* definia la revista com «l'instrument principal, l'eina contínua, per a la propaganda dels treballs nostres», no sense ahudir a la llangor en què durant els darrers anys s'havien trobat les activitats socials.¹³ Bons propòsits que no pogueren acomplir-se sinó molt migradament, car Dualde havia d'abandonar poc després la presidència, segons sembla per una sobtada malaltia, i la seva renúncia al càrrec comportà l'esfondrament de la revista. Aquesta reprengué a la capçalera el lema del «Calendari llemosí»: «pel fil traurem lo cabdell», seguint l'exemple de Llombart, el qual ja l'havia repetit al títol del primer òrgan oficial. És com si en totes tres avinenteses hom volgués remarcar el continuisme d'identiques aspiracions culturals.

Ben tost, però, hom pogué comprovar que l'orientació donada per Llorente — que ja comptava setanta-cinc anys — al nou òrgan societari era més esmorteïda i floralasca que la donada per Llombart a les seves empreses. La nòmina de col·laboradors es redueix ara, quasi exclusivament, als socis. Encara que una nota de la redacció demana ajuda «als aficionats a tota classe d'estudis que tinguen relació amb les coses d'aquest solar i amb los fills d'ell»,¹⁴ hom evita, acuradament, d'incloure-hi escriptors de les Illes o del Principat. Les intencions d'integració amb la resta de les cultures catalanes — manifestades per Llombart a les seves publicacions precedents — havien

12. ENRIC SOLER I GODES, *Els primers periòdics valencians* (València, Suc. de Vivres Mora, 1960), 43-46. Els números vists per Soler i Godes són el 2 i el 5; la resta de la seva ressenya la fa fiant-se de Navarro i Cabanes. Tot i això, Soler i Godes intuï la importància del periòdic: «...és una veritable revista literària nacional, representativa d'una tendència nova en el nostre moment. És la primera revista plena a vessar d'ambició literària i rica en dignitat perquè l'esperit que l'anima és noble i sincer... representa la intel·lectualització del valencianisme...».

13. En lletra adreçada al «Senyor Don Vicent Dualde, President de *Lo Rat-Penat*», pàgines 1-3 del núm. 1 de la revista.

14. *Nostres intencions*, pàg. 27 del núm. 1 de la revista.

estat abandonades categòricament. Ara, les relacions amb elles eren definides per Llorente com de simple informació, i no tampoc recíproca precisament; amb la revista «es vorà millor en València, i fora de València, sobre tot en aquelles províncies espanyoles que per sa llengua i per sa literatura són nostres germanes bessones, lo que fem en una tasca que ens és comuna». L'autor del *Llibret de versos* disfressava retòricament la deserció. Probablement, com que no gosava signar una declaració de bilingüisme — hauria cogut massa, escrita per ell — va encomanar-la a l'anònim fautor de la nota de redacció. Hom hi deixava ben clar que els treballs «en qualsevol llengua que siguen escrits seran impremtats, preferint, per supòsit, nostra dolça parla, l'idioma valencià». Quedava oberta l'admissió d'originals en castellà. N'ocuparan gairebé el cinquanta per cent de cada número.

La decadència de «Lo Rat-Penat» era aleshores del tot evident. La incapacitat de la «societat d'amadors» per dotar-se d'un òrgan periodístic regular i continuat, i els repetits planys pel llanguiment de la vida social — mai galvanitzada a bastança i sempre orientada ambigüament — palesen la migrada repercussió cívica de l'entitat i, en definitiva, la seva prostració.

4) *Dos «Lo Rat-Penat» forans.* — Dues altres publicacions s'empararen de la insígnia heràldica de la ciutat de València, i ambdues fora de les terres catalanes. El 15 de maig de 1913 sortia a Mèxic «Rat Penat» i el maig de 1921 «Lo Rat-Penat» a Saragossa. Cap d'aquests periòdics — tots dos fets per exiliats catalans i d'efímera existència — té una particular significació per a l'objecte del present assaig.¹⁵

II

«LO RAT-PENAT» DEL 1884 AL BELL MIG DE LES POLÈMIQUES

No disposem encara d'una biografia vàlida de Constantí Llombart. D'altra banda, l'única història publicada de la societat Lo Rat-Penat presenta — ja ho hem dit — la incomprendible llacuna de no referir-se ni gens ni mica al primer portaveu oficial de l'entitat. En conseqüència, intentar de redactar la crònica — ni que fos aproximativa — dels esdeveniments societaris que donaren lloc a la naixença i la mort del seu òrgan periodístic és tasca que tot just podem escometre acudint a les referències indirectes. Sí, però, que estem en situació de dreçar una síntesi dels fets públics que configuren el context civil dins el qual s'insereix el «periòdic literari quinzenal», com a resposta i com a repte. Un context que tampoc no alludeix l'esmentat historiador oficial.

Des de la fundació de Lo Rat Penat, la nit del 31 de juliol de 1878, a l'aparició del número inicial del seu periòdic, el 15 de desembre de 1884, s'escolen més de sis anys (prop de set, si hi comptem els mesos emprats per la comissió organitzadora per a produir l'acte fundacional: la primera reunió

15. JOAN TORRENT i RAFAEL TASIS, *Història de la Premsa Catalana*, II, 598, 638.

preparatòria data del dia de Sant Pere de 1878). Un lapse de temps realment llarg i que contrasta amb la rapidesa amb què els capdavaners assoliren la constitució de la societat.¹⁶

La tardança a dotar la «societat d'amadors» d'un instrument de premsa, no deixa de colpir-nos. Segons els cronistes contemporanis, l'entusiasme fou la tònica de la vetllada inaugural.¹⁷ Per què aqueix entusiasme no trobà més aviat un cau per a la lletra impresa? Una lectura vigilant dels testimonis coetanis ens aclarirà la raó. Aquell entusiasme amagava una feblesa.

La mateixa nit de juliol, després de les declamacions poètiques de Teodor Llorente, Cristòfor Pasqual i Genís i Víctor Iranzo i Simon, de Josep Arroyo Almela i de Josep Bodria, on surava un valencianisme platònic, i quan Ricard Cester llegia la seva composició titulada *¡Desperta València hermosa!*, els assistents a la festa del pavelló municipal de la fira de l'*Alameda* sentiren una mica de frisança. Els versos que ara oïen, eren prou més punyents que els recitats anteriorment:

«Així, companys, mal que a Castella hi pese,
en lo poètic reialme de València,
si bé sots mar de glaça indiferència,
¡encara d'amor patri ardeix lo foc!
¡Catalans! ¡Mallorquins! ¡sigueu per a nosaltres
germans, sempre germans fins a la tomba,
i aquí on lo terratrèmol ja retomba,
aviat voreu sortir-ne l'illa d'Oc!».¹⁸

Els patricis, tributaris políticament dels governants de Madrid, no podien no estar-se de mirar amb recel aquelles expressions clarament anticentralistes, que ja prefiguraven un nacionalisme que els havia de resultar incòmode. Havia de suposar la nova societat un focus de sentiments «separatistes»?

La qüestió no venia d'ara. Ja el 1865 Teodor Llorente rebé amb objeccions l'aparició del «Calendari català» de F. P. Briz, i apehava al bon seny dels seus amics del Principat perquè no es deixessin «seducir por las trasnochadas fantasías de algunos soñadores que pudieran hacer de la poesía ... un elemento de retroceso a situaciones gloriosas un día, pero imposibles hoy».¹⁹ Els assenyats patricis valencians que reconeixien Llorente com llur *chef de file* sabien que podien estar tranquils pel que es referia a ell. Però, ¿quina seria l'orientació que donarien a la nova entitat homes com Pasqual i Genís, per exemple, aleshores cap del partit democràtico-progressista a València? Tot-

16. MANUEL LLUCH I SOLER, en la Memòria llegida en l'acte inaugural com a secretari del naixent organisme (impresa en el volum *Excehència de la llengua llemosina* de C. LLOMBART, pàgs. 27-31) parla a diverses repeses d'aquesta rapidesa: «eren passats vuit dies» «pocs dies hi fóren passats».

17. LLUCH SOLER, *loc. cit.*; *Llibre d'or dels Jocs Florals*, 5-8; «Almanaque para el año 1880 de "Las Provincias"», 159.

18. Pot llegir-se completa aquesta poesia en CONSTANTÍ LLOMBART, *Excehència de la llengua llemosina*, 59-61. Una descripció d'aquest moment de l'acte: IGUAL, *loc. cit.*, 51.

19. Esmentat per MIQUEL I VERGÉS, *loc. cit.*, 137-138.

hom recordava com, feia poc, encara s'havia manifestat contrari al moviment renaixentista.²⁰ Què amagava, ara, rera el seu entusiasme tot recent? Amb quina intenció dissimulada deia

«La idea nova siga
l'arranc de nova història»,²¹

quan incitava els poetes a ajuntar-se sota les ales del Rat Penat?

D'altra banda, els impulsors més ardits de la nova institució, Llobart i els seus amics, militaven políticament més a l'esquerra: llur cap de colla era republicà federalista i havia pres part remarcada en la insurrecció del 1873.²² Als ulls de tota la resta de les faccions polítiques convivents en la Renaixença, Llobart i el seu grup esdevenien els més sospitosos. ¿No voldrien servir-se del naixent organisme per reviscolar sentiments que el cop d'Estat de Morvedre havia vingut a soterrar?

Sembla que l'astorament de la concurrència era prou gran. El president, FelIU PIZCUETA, correligionari de Pasqual i Genís,²³ maldà per esvaïr els recels, obligat per «les circumstàncies especials del moment». Ell així ho recordava, l'any següent, en inaugurar els primers Jocs Florals: «quan es donà principi en alegre festa a la societat que presidesc, tinguí l'honra de declarar que ni en molt ni en poc s'hi oposava a la magnificència de la unitat nacional; que els nostres propòsits s'hi reduïen únicament a buscar en la història que passà les glòries d'aquesta pàtria valenciana en les lletres, en les ciències i en les

20. «Revista de Valencia», II, 186, *Crónica mensual*: «Enamorado, como buen demócrata, de los ideales del porvenir, miraba al principio con desdén el renacimiento lemosín, juzgándolo anacrónico y superficial».

21. LLOMBART, *Excellències...*, 43-47. La poesia portava per títol *Aspiracions*. L'evolució de Pasqual i Genís cap al renaixentisme és descrita per l'anònim redactor de l'obituari publicat a la «Revista de Valencia», abans esmentat: «Pero al establecerse la sociedad del *Rat-Penat*, al ver el entusiasmo con que cantaban las antiguas glorias de Valencia los nuevos trovadores, se sintió igualmente entusiasmado, y comenzó de pronto a versificar en valenciano. Este infiel Saulo, fué luego un Paulo muy decidido de la nueva escuela». Segons FELIU PIZCUETA, *Don Cristóbal Pascual y Genís; Estudio biográfico y literario*, «Revista de Valencia», II, 145 ss.: «también hubo de preocuparle la idea del renacimiento de las literaturas provinciales; al iniciarse en nuestro país, no lo recibió como otros muchos, condenándolo por recelos políticos, o desechándolo con desdenes de prosapia...». Més notícies biogràfiques de Pasqual i Genís a l'«Almanaque para el año 1883 de "Las Provincias"», 371-373.

22. De la participació de Llobart al cantó de 1873, ell mateix ens ha deixat un llibre: *Trece días de sitio, o los sucesos de Valencia* (València 1873), del qual hi ha una reedició recent (València, Tres i Quatre, 1973) amb el títol de *Crònica de la revolució cantonal*. TUBINO, *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Mallorca y Valencia* (Madrid 1880), 419 ss., en analitzar les poesies de Labaila, anotava: «... fue necesario el sacudimiento federal de 1868 a 1873, para que en Valencia se notasen tendencias un tanto parecidas a las del catalanismo político, aunque nunca en la misma exacta dirección a que éste solía ladearse». Per a conèixer alguns aspectes de la vida de Llobart no massa divulgats, vegeu *Brots de l'orer*, 11-13; ENRIC NAVARRO i BORRÀS: *Constantí Llobart*, «Avant», núm. 17 (València, 25 març 1931). També «El Crit de la Muntanya», núm. 4 (València, 15 maig 1922) i «Avant», núm. 19 (València, 4 abril 1931).

23. La «Crónica mensual» ja esmentada a la nota 20: «El panegírico del Sr. Pascual y Genís lo hizo su amigo y correligionario D. Félix Pizcueta».

arts».²⁴ Tanmateix, aquestes paraules són un eco pàl·lid de les pronunciades en l'avinentesa. Sigui'm permès de reportar-les llargament:

«Vull previndre els esperits recelosos respecte a les nostres mires i intencions; vull no deixar dubte respecte als propòsits què ens animen.

Tal vegada crega algú que la creació d'aquesta societat obeeix quan menys a alguna mira d'exclusivisme provincial i quan més a alguna idea separatista; i jo, que dec concentrar al meu pit els sentiments de mos dignes companys, tinc que declarar ací, que ans que tot som fills i amants de la noble terra espanyola; que no ressuscitem glòries de l'antic Reialme valencià més que per tenir el goig de que no s'obliden i es perguen com la seva llengua en l'obscuritat del temps.

Recordar el passat per honrar el present i per a què serveixi d'exemple al pervindre; aquesta és la nostra missió.

Si altra cosa fóra, ni estaria jo en aquest lloc per voluntat meua, ni els il·lustres socis de *Lo Rat-Penat* m'haguessin elegit per ocupar aquest lloc d'honor i de compromís.

Els saben perfectament com jo mire encara amb melangia eixe tros esqueixat de la *pell de bou* que forma el mapa d'Espanya i que es diu Portugal; ells saben com sento al meu cor el dolor d'eixa ferida que al peu té oberta Espanya per la espina de Gibraltar, i que per fi, quan tot tendeix a l'unitat en l'univers i per consegüent en la vida social, no havíem de cercar separacions i disgregacions per a tornar al temps del feudalisme.

Ens ha costat massa realitzar la unitat nacional, fer una Espanya, per a què amb capricis o gustos literaris procurem desfer-la.»²⁵

És en aquest incident de l'acte inaugural de *Lo Rat-Penat* que caldrà cercar la raó dels seus febles progressos. Perquè, certament, la vigoria necessària no li seria donada ni pels temorencs ni pels desencisats; i dels uns i dels altres n'hi havia bastants, entre els socis. Quan, anys més tard, el 1895, els directius decidiren d'editar uns anuaris contenint els treballs de la societat, l'anònim redactor del prefaci del volum inicial referia com havien estat de difícils els anys primerencs: «feta pública la fundació... pocs s'adonaren de sa existència fins l'any vinent. Els "amadors de les glòries valencianes" complien sa tasca molt modestament. En una caseta dels carrerons pròxims a la Universitat s'ajuntaven uns quants, i allí discutien i preparaven llurs projectes».²⁶ Val a dir que els promotors havien tornat a quedar-se sols. I encara havien de superar d'altres dificultats. Durant els sis anys i escaig que s'escolen de la festa fundacional al primer número del periòdic, l'entitat canvià tres vegades d'estatge social.²⁷

De res no servia que el nucli d'entusiastes s'autoenganyés omplint tretze

24. «*Lo Rat-Penat: Jocs Florals de 1879. Any I*» (València 1880), 22.

25. LOMBART, *Excehències...*, 85-87: *Discurs de gràcies del Sr. President en Feliu Pizcueta*.

26. *Llibre d'or...*, 9-10.

27. La llista dels diversos estatsges socials de la societat, com a apèndix II del llibre d'IGUAL ÚBEDA, 122.

pàgines d'una de les rares publicacions oficials de la corporació amb la llista de socis del període 1879-1880: protectors, numeraris, de mèrit, corresponsals i honoraris.²⁸ Els quatre-cents deu noms de la nòmina no signifiquen un grup coherent. Un examen atent remarcarà l'isolament dels verament «amadors». Perquè molts eren inclosos a la llista per tal de donar llustre i prestigi a la societat, o s'hi deixaven inscriure obeint a la inèrcia de compromisos de tota mena; és clar que hom volia comptar amb alguns d'ells, per raó de llur fortuna, com a cotitzants en potència; d'altres, no podien refusar l'adhesió sense declarar-se adversaris; i fins i tot n'hi havia que es manifestaven clarament i públicament contraris a la idea primordial de la institució, com d'ací a poc ho veurem. Una barreja un xic heterogènia, doncs. La meduïlla continuava essent una petita minoria de visionaris. Lúcidament, Llombart es planyia de l'escassa passió dels seus consocis; l'endemà dels primers Jocs Florals, la societat «ja a penes si senyals de son ahir poderosa existència dóna».²⁹ No cal dir com Llombart adjectivava afluïnat pel seu entusiasme. Lo Rat-Penat mai no havia tingut una «poderosa» existència.

Als recels de tipus polític que entrebancaven el desenvolupament normal del naixent organisme, s'ajuntaren aviat dissensions de tipus cultural. Algunes d'aquestes polèmiques hom les esperava, com ara les que oposaven els valencianistes a alguns sectors de la intel·lectualitat local, de parla castellana. A les acaballes del 1881 es produí a l'Ateneu Científic, Literari i Artístic una important controvèrsia. El tema: «examen crítico de la oportunidad y conveniencia del cultivo de la lengua valenciana». Promogué el debat el soci del Rat-Penat Francesc Vives Liern, i se'n proclamà enemic «por considerarlo contrario a la tendencia unitaria de la cultura contemporánea». Els altres dos consocis, Josep Martínez i Aloy i Josep Vives i Ciscar combateren aquesta tesi, ignorem amb quins arguments. En ajuda de Vives i Liern intervingué el President de l'Ateneu i arxiver de València, Miguel Velasco y Santos, el qual «en una estudiada peroración combatió a los escritores que emplean la lengua valenciana, considerando anacrónico e imposible su restablecimiento literario, y juzgándolo inspirado además en un sentimiento de particularismo, contrario a la unidad nacional, y algún tanto perjudicial para ella».³⁰ Barrejant les idees culturals amb les polítiques, el senyor Velasco visava dret al cor d'aquells que s'havien esglaiat amb els versos llegits per Cester la nit fundacional; així mateix, tirava contra els més ardits ratpenatistes. Aquests, mentre hom els llançava aqueixos atacs des de la tribuna de l'Ateneu, lluny de respondre unànimes

28. «Lo Rat-Penat: Jocs Florals de 1879, Any I», 76-89. També en *Excehències...*, 93-101, hi ha la llista de socis a la data de la constitució de l'entitat.

29. «Calendari llemosí... 1880», pàgs. 11-12. És molt de remarcar que el to de Llombart, l'endemà dels primers Jocs Florals, és sensiblement igual al de la vigília de la fundació del Rat-Penat: «Trist és confessar-ho, però ben poques mostres d'amor a la pàtria mare han donat, fins ara, els escriptors més autoritzats de València, com ho demostra el fet injustificat del seu ingrát desdeny per la llengua nadiua» («Calendari llemosí... 1878», pàg. 11).

30. «Revista de Valencia», II, 89; *Crónica mensual*, i «Revista de Valencia», II, 183 (gener de 1882); *Crónica mensual*. Sembla que Francesc Vives Liern succeí Velasco y Santos en el seu càrrec d'arxiver.

al desafiament, s'acontentaven recordant la memòria de Joaquim Manuel i Fos, un remarcable velluter del set-cents.³¹

Més impensable fóra que semblants polèmiques es produïssin també entre els «amadors de les glòries valencianes»; i, tanmateix, així fou. Al començament del 1881 hi havia hagut una interessant discussió a la secció de Literatura del Rat-Penat. Assumpte proposat: «si el llenguatge actual es presta a la poesia heroica o és més propi l'arcaic». Feliu Pizcueta — el qual poc abans declarava tenir «dificultat en expressar els meus sentiments en la llengua pàtria»³² — postulava en el curs del debat l'ús de la llengua parlada, bé que «depurada dels seus vicis». Teodor Llorente, per contra, «juzgó el arcaísmo elemento necesario para dar condiciones literarias a un idioma que en el uso vulgar las ha perdido por falta de cultivo».³³ És ben clar que els fundadors del Rat-Penat, malgrat llur entusiasme, no sabien què fer amb la llengua restaurada. Cosa que era tant com donar la raó a Velasco, i reconèixer «anacrònica» i «impossible» la seva restauració.

L'efecte d'aqueixes amenitats bizantines havia d'ésser ben nociu, i hom no trigà a patir-ne. L'autoritat de Llorente empenyé cap a l'arcaisme gairebé tots els poetes, i produí així una llastimosa dicotomia cultural. Amb raó, al cap de poc de temps, un altre soci del Rat-Penat, Manuel Torres i Orive, formulà públicament el retret de «convencional» al llenguatge dels poetes,³⁴ expressant l'opinió de tots els escriptors no floralescs. Perquè els autors de teatre, obligats a no perdre el contacte amb llur públic, no podien permetre's cap convencionalisme i, per tant, conreaven «el valencià com es parla» — llegiu: el dialecte de la capital — sense depurar-lo dels seus vicis, com volia Pizcueta. Açò no havia de fer sinó eixamplar encara més el trenc entre les dues nissagues d'escriptors. Llorente ja ho havia assenyalat el 1877 en una lletra a Rubió i Ors³⁵ i ara no féu res per a impedir-ne l'esquarterament. La seva actitud de

31. «La sociedad del Rat-Penat en la misma noche en que el Sr. Velasco impugnaba en el Ateneo el movimiento literario a cuyo frente marcha, prestaba un buen servicio a Valencia, recordando los olvidados méritos de uno de sus ilustres hijos, del activo y emprendedor velluter don Joaquín Manuel Fos, que dió el siglo pasado extraordinario impulso a la industria sedera y promovió muchas mejoras en esta ciudad» («Revista de Valencia», II, 183: *Crónica mensual*).

32. «Lo Rat-Penat: Jocs Florals de 1879, Any I», 21-24: *Discurs del President de la Societat En Feliu Pizcueta i Gallel*: «Dues consideracions pesen sobre mi en aquest instant solemne; és la una la dificultat en expressar els meus sentiments en la llengua pàtria, perquè malgrat lo molt que la estime i de què amb ella visc i m'entenc dins de la família i en l'amistat més íntima, no és la que he parlat en l'escola, ni en la que m'he produït en les pobres produccions que han eixit, mal o bé, de la meua ploma». L'altra consideració era el respecte que li imposava la solemne reunió.

33. Les ressenyes a: «Almanaque para 1882 de "Las Provincias"», 229 ss.; «Revista de Valencia», I, 193 (febrer 1881); *Crónica mensual*, ibid., I, 245 (març 1881); *Crónica mensual*. En el debat intervingueren Llorente, Pizcueta, Ferrer i Bigné, Torres, Mompó, Perales, Orga, Tramoyeres, Puig i Torralva, i Llombart. Dissortadament, no ens ha arribat una transcripció de les opinions d'aquest.

34. «La Moma», núm. 10 (6 juny 1885), 83-84.

35. Reportada per MIQUEL DURAN DE VALÈNCIA, *Teodor Llorente* (Barcelona 1936), 31-33: «... hi ha una diferència completa, una separació absoluta entre els que cultiven la

menyspreu al plebeisme dels autors populars ignorava la força dels únics que escrivien una llengua «viva», i es girava d'esquena al doll més viu d'aqueixa llengua.

El 1885, al pròleg del seu *Llibret de versos*, Llorente proclamà que s'havia produït la popularització de la llengua culta, i, segons deia, «València té un valent estol de poetes cultivadors de son restaurat idioma, té en *Lo Rat-Penat* un centre entusiasta d'eixe moviment patriòtic, i als seus ja famosos i lluidíssims Jocs Florals, la prova de que la nova poesia encontra gran ressò en el públic sentiment».³⁶ No cal dir que, com Llombart adés, ara Llorente es deixava emportar pel seu entusiasme i patia d'una mateixa al·lucinació.

Creiem que no hi ha dubte que es tractava d'un miratge. El retret, ja reportat, de Torres i Orive és estrictament contemporani de la publicació del *Llibret de versos*. I mereix d'ésser reproduït extensament. Heus ací com censurava l'actuació del Rat-Penat:

«... no tendeix, com vosté suposa, a ressuscitar el llemosí; és una societat d'honestíssim *recreo*.

“*Són gent honrada, són gent tranquil·la*”, que es dedica a fer versos en un llenguatge convencional, com podien fer randa, o comèdies d'aficionats, o xarades representades, o jugar a jocs de penyores, o al canonet...

Són los *Rats-Penats* amadors de les glòries de València i bones proves tenen donades; diga'ls vosté que anem a llevar les festes de carrer, i li peguen; parle contra la Degolla, i l'arrapen; toque'ls els “nanos”, i vorà quines carasses li fan.»³⁷

Torres i Orive — que també al·ludia a una possible mort de l'entitat, com ja veurem després — denunciava una doble mena de defectes de la vida societatària: l'excessiu localisme i l'excessiu arcaisme.

Llorente, aquell 1885, però referint-se al temps que iniciava la seva vocació literària, anotava en el seu pròleg: «teníem ací en València una llengua viva i una literatura morta». És que la situació havia canviat gaire?

Tampoc no havia canviat en data tan tardana com el 1898, com ho patentitzen els versos d'una obreta de Maximilià Thous i Vicent Fe, satiritzant els Jocs Florals, i que palesen, també, com continuava existint la funesta dicotomia cultural:

«Tots els que venen en mi
per tot lo que passa así
se prenen tal interés
que... parlen un llemosí

poesia valenciana docta i els que escriuen en valencià vulgar per al teatre i per als periòdics del carrer...».

36. *Endreça* a Marià Aguiló. En l'edició *Poesies valencianes escrites per Teodor Llorente* (València 1936), que és un recull complet de la seva producció, l'endreça apareix en les pàgines 413-417; és datada el 13 d'abril de 1885.

37. Vegeu supra, nota 34. L'al·lusió a la «gent honrada i tranquil·la» és, no cal dir-ho, un vers de la *Cançó dels excursionistes de Lo Rat-Penat*, de Llorente (*Poesies...*, 1936, pàgines 105-106), escrita el 1882.

qu'a voltes... ¡pareix fransés!
 Allá, cuant s'amaga el sol
Lo Rat-Penat alsa el vol
 y va en busca de regals
 pera fer en Choliol
 la festa dels Chocs Florals.
 Allí entre llums y armoníes
 vivim del art en comú,
 allí forchem alegríes
 allí... ¡llechim poesies!
 que no les antén ningú!»³⁸

Tornem, però, a l'època que ens interessa. Un altre factor de confusió era el nom de la llengua. *Llemosina*, escriu Llombart. D'altres, *valenciana*. I fins i tot hi ha qui l'anomena *provincial*.³⁹ Emperò, no creguem que el nom de la llengua motivés polèmiques. L'ús de les diferents denominacions és indistint en molts dels autors i correspon més al desconcert imperant que no pas a partidismes previs. No cal que ens estenguem gaire en una qüestió que als nostres dies ha estat ja molt debatuda, i que si ara jo la recordo és per a no deixar de banda cap dels factors a considerar. Crítics de la talla de Sanchis i Guarner, Fuster o Cucó⁴⁰ han aclarit tot el que hi havia de desconeixement de la problemàtica que portava implícita la Renaixença, en l'actitud d'aquells escriptors. Miquel i Vergés ha avançat la suposició que Llombart emprava conscientment el mot *llemosí* com una transacció per a no emprar *català*, que podia provocar recels entre els seus companys.⁴¹ La suposició seria vàlida, si no sabéssim ara que Llombart retreia l'apel·latiu de *catalanes* donat per Vicent W. Querol a les seves rimes, declarant que més s'hauria estimat que les anomenés *llemosines*.⁴² La manca d'un mot expressiu de la totalitat de l'idioma induïa Llombart a

38. MAXIMILIA THOUS i VICENT FE: *Portafolio de Valencia* (València 1898), quadre 5°, escena 25. L'obreta fou estrenada el 15 de gener de 1898.

39. Per exemple, en la *Necrologia* apareguda amb motiu de la mort del poeta Josep Ovara, en la «Revista de Valencia», II, 87 (gener 1882): «... se insertó una poesia también en lengua provincial...».

40. M. SANCHIS I GUARNER: *La llengua dels valencians* (València 1967); també, el seu article: *L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians*, dins el volum «La llengua catalana» publicat per «Criterion» (Barcelona 1963), 59 ss., que és una primera versió d'algunes planes del llibre; JOAN FUSTER, *Nosaltres, els valencians* (Barcelona 1962) (el tema apareix també en altres escrits de Fuster); ALFONS CUCÓ, *Aspectes de la política valenciana en el segle XIX*. «Episodis de la Història» (Barcelona 1965). També la tesi doctoral de Cucó sobre el nacionalisme valencià: *El valencianisme polític* (València 1971). Poden ésser consultats també els seus articles *Le mouvement nationaliste en Catalogne (Région valencienne et Baléares)*, «La Méditerranée de 1919 a 1939» (Niça, Facultat de Lletres i Ciències Humanes, 1969), pàgs. 123-134, i *Esquema histórico del valencianismo político*, «Anales de la Universidad de Valencia» (València 1970).

41. MIQUEL I VERGÉS, *loc. cit.*, 289-290.

42. «*Calendari llemosí... 1876*», pàg. 16. «*Calendari llemosí... 1879*», pàg. 13: Querol «tan amant sempre de València, ha tingut l'estrany capritxo de titular *Rimes Catalanes* les tres úniques poesies llemosines que estampa... per quina raó, que nosaltres, Sr. Querol, no encertem a explicar-nos, denominar-les *catalanes* i no *llemosines*?» Llombart es proclamava entusiasta de la llengua d'Oc en el seu discurs panegíric *Excellències...*, 8.

aquests jocs de paraules confusionaris. Una insuficient formació científica venia a complicar les coses. No es proclamava Llombart «lo darrer dels entusiastes admiradors de la llengua d'Oc»? No havia preconitzat Cester la resurrecció de l'illa d'Oc?...

Per altra banda, continuaven els atacs de signe polític. Quan Jacint Labaila ocupà la Presidència del Rat-Penat, volgué aprofitar l'obertura del curs 1881 per a defensar-se de les apreciacions vessades per Tubino en la seva *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Mallorca y Valencia*, i asseverava que la Renaixença valenciana «aspira a ésser una varietat literària dintre la unitat nacional», entenent aquesta com a unitat espanyola.⁴³ Reduïa així, evidentment, la volada del nou organisme, però quedava tranquil, i tranquil·litava una part de la concurrència, refusant acusacions d'«exclusivismo». El següent president, Rafael Ferrer i Bigné, en obrir el curs 1882, triava com a base del seu parlament «les diferències entre les llengües i literatures de València i Catalunya».⁴⁴ Ja l'anònim cronista de la inauguració del curs 1881 havia anotat com Tubino «atribuye con razón a los Sres. Llorente y Ferrer y Bigné una tendencia conciliadora y armónica con la literatura castellana», tendència amb la qual Labaila, negant-se a seguir els consells que li havia donat Víctor Balaguer al pròleg de les seves *Flors del Túria*,⁴⁵ s'havia, decididament, arrengrerat.

Hi estaven d'acord, però, tots els socis? Pel que fa a Llombart, no podem pas creure-ho. La tendència mantinguda per ell en el seu «Calendari llemosí» havia estat «conciliadora i armònica», sí, però amb la resta de les literatures catalanes. I la nit del 31 de juliol de 1878 havia llegit un «discurs panegíric» molt abrandat: «Ja, per fi, València ... sembla correspondre al crit patriòtic de renaixement donat fa temps per nostres germans de Catalunya! Ja al cap aplegà

43. «Revista de Valencia», I, 100 (desembre 1880). El discurs ocupa les pàgines 282-300 del llibre de Labaila *Flors del meu hort* (vegeu nota 45). Una anàlisi detinguda del text permet de veure com la recensió de la «Revista de Valencia» és una mica extremada. Labaila -- volent adoptar una posició eclèctica -- matisà molt l'abast de les seves paraules, tot i que, en definitiva, l'extracte de la «Revista...» fos prou ajustat. Labaila completà el seu pensament en el discurs del 29 de juliol de 1881 als Jocs Florals (pàgs. 302-308 del mateix volum). Sembla que també Llombart es proposava d'escriure una rectificació a Tubino, però, que nosaltres sapiguem, no arribà mai a publicar-la. Cf. «Revista de Valencia», I, 335 (maig 1881); «Lo Rat-Penat», núm. 12, pàg. 15. Vegeu infra, nota 58.

44. «Almanaque para 1882 de "Las Provincias"», 31. No hem pogut trobar el text complet.

45. *Flors del Turia. Poesies valencianes de Don Jacint Labaila, acompanyades d'un pròleg de Don Víctor Balaguer* (Barcelona 1868). Aquest pròleg va ésser retirat per Labaila a la següent edició de les seves poesies: *Flors del meu hort. Poesies valencianes de Jacint Labaila, acompanyades de la traducció castellana de M. Torres Orive* (València 1883). Balaguer deia: «Cultiveu vostra llengua, vostra hermosa llengua, poetes del Turia. Quina necessitat teniu de cantar en castellà? Per què hem de cantar tots en la mateixa llengua?... L'unitat no ha d'ésser l'uniformitat... Que ens espanyolitzen en bon hora tant com vullguin i tot el que vullguin, però que no ens castellanitzen. Sigam espanyols de bon grat, però no castellans a la força. Que el castellà sigui en bon hora la llengua oficial, puix que és la de la *Gasetta*, però no la nacional, que també som nacionals nosaltres». I també: «... per al poeta valencià la llengua castellana és una llengua artificial...»

l'hora!»⁴⁶ I a la mateixa festa inaugural, a més a més dels versos de Cester, hom havia sentit aquells de Josep Sanmartín i Aguirre:

«Siguem espanyols sempre;
però que no se diga
perquè és la cort Castella
que som ja castellans;
la llengua castellana
nostra germana siga
mes no deixem que siga
reina nostra jamai.
Puix si un dia Castella,
segons conta la Història,
amb nostra independència
ens va esquinçar els Furs,
jamai podrà apagar-nos
de nostra antiga glòria
que en tot lo món llampeja
la sempre encesa llum.»⁴⁷

Tubino apuntava que l'al·lusió a la pèrdua dels Furs l'havia feta Sanmartín i Aguirre «quizás con sorpresa de su auditorio»,⁴⁸ cosa que no deixa d'ésser un desconeixement monumental de la sensibilització dels valencians a l'entorn del tema. No; dins Lo Rat-Penat, hi havia qui no estava per les «conciliacions» de Labaila, Ferrer i Bigné i Llorente. Josep d'Orga, en la mateixa avinentesa, havia dit:

«De lo regne d'En Jaume som tres branques:
Catalans, Mallorquins i Valencians;
no en toques pas el tronc, no pas arranques
petita fulla o brot d'aquests germans»,⁴⁹

i Sanmartín i Aguirre, parlant de la «divisa santa» dels «catalans cantors», excitava els seus companys:

«Seguim valents l'ensenya
que alcen nostres germans».

A més a més, les «conciliacions» no produïen cap efecte. El 1882, l'Ateneu tornava a posar a debat «si el renacimiento lemosín se opone al desarrollo natural y espontáneo de la literatura general española». El secretari de l'Ateneu, Francesc Vives i Liern, el qual, com ja hem dit, era soci del Rat-Penat des de la fundació, «combatió enérgicamente el movimiento progresivo de la literatura provincial». El contradigueren Martínez i Aloy, Puig i Torralva, Pizcueta, i

46. LLOMBART, *Excellències...*, 9.

47. Hom pot llegir la poesia de Sanmartín i Aguirre, titulada *¡Avant!*, en el volum *Excellències...*, 69-72.

48. TUBINO, 477.

49. JOSEP D'ORGA: *Defensa de la nostra parla (Excellències...*, 67).

Vives i Ciscar, tots ratpenatistes, i altra vegada el president de l'Ateneu, Velasco y Santos, «pronunció un notable discurso, mostrándose contrario a la restauración de la literatura lemosina».⁵⁰ En aquesta controvèrsia cal no oblidar dos aspectes que hi conflueixen. Un possible sectarisme dels dirigents de l'Ateneu, que veien com molts de llurs consocis s'havien afiliat a la nova corporació; i l'estil, pretesament equànime, de les ressenyes de la «Revista de Valencia» o de l'almanac de «Las Provincias», totes dues publicacions fortament influïdes per Teodor Llorente.

Tot just a l'almanac del seu diari corresponent a l'any 1883, Llorente hi permet la inserció d'una poesia castellana de Juan Janini Valero, la qual ja des del títol proclama una clara posició de combat: *Voz de alerta: Meditación en los Juegos Florales de Valencia, acerca del intentado renacimiento de los antiguos dialectos de España*. És legítim que ens demanem quina era la intenció de Llorente en publicar-la. Mantenir una aparença d'equanimitat, de *fair play* del seu diari? O estava secretament convençut que la Renaixença ja devia entonar el seu rèquiem? Perquè el cas és que els versos de Janini suposen l'atac més ferotge i amb el llenguatge més brutal que mai haguessin rebut els ratpenatistes:

«De la española lengua
la majestad, la armónica dulzura,
trocar en nuestro siglo, ¡oh triste mengua!
¡Por un idioma de la edad oscura!
. . . . .
Sacad de aquellos tiempos enseñanza;
mas dejad la hiperbólica alabanza,
y, pues estáis despiertos,
no nos habléis las lenguas de los muertos.»⁵¹

Feliu Pizcueta tornà a ésser president del Rat-Penat el juliol de 1884. S'hi esqueia el sisè aniversari de la fundació de l'entitat. La situació continuava essent la mateixa. Un rera l'altre, s'havien succeït els atacs, i també els discursos *tranquil·litzadors* o *conciliadors*, que no tranquil·litzaven ningú ni tampoc no conciliaven res. Calia defensar la corporació i la Renaixença de les acusacions de *retrògrads* i *obscurantistes*, no sempre nascudes dels sectors progressius o evolucionats de la comunitat valenciana. (El senyor Janini, per exemple, no podríem dir que milités als rengles més avançats). També calia dissipar les imputacions de *separatisme* — de vegades batejat públicament *exclusivisme* —, o bé acceptar-les amb totes les conseqüències; si més no, definint el nacionalisme latent d'una part dels ratpenatistes. En tot i per tot, el que més urgia era d'afermar la institució i fer-ne el bastió de la Renaixença; tornar a fer del Rat-Penat l'instrument esmolat que hom havia somiat a la vetllada inaugural.

50. «Almanaque para 1883 de "Las Provincias"», 120-121; «Revista de Valencia», II, 233 (abril 1882).

51. «Almanaque para 1883 de "Las Provincias"», 350-354.

El discurs de Feliu Pizcueta a l'obertura del curs, pel desembre, és ple de concessions i és un intent de concordar tots els inconciliables corrents d'opinió de dintre i fora la corporació.⁵² Com és natural, el resultat fou ben ambigu. No podia no ésser així. Pizcueta es produïa al si d'un organisme que no havia superat les pròpies ambigüitats, i havia d'ésser-ne expressió, per molt bona voluntat que posés a superar-les.

Els adversaris que titllaven els renaixentistes de reaccionaris, Pizcueta els denuncià d'oposar-se «a l'ordre rigorós dels afectes naturals» amb un «cosmopolitisme indeterminat». A la incriminació de voler «prescindir de l'idioma oficial», alegava que Lo Rat-Penat no volia ressuscitar la llengua «per servir-se d'ella en tots els moments de la vida», sinó «per emprar-la dintre de casa». El redactor de la nota apareguda a «Las Provincias», el qual anem seguint, afegia: «demostró que no hay inconveniente en que los valencianos sean bilingües, y que esto no daña al cultivo de la lengua castellana, pues la experiencia demuestra que los partidarios más entusiastas del renacimiento son precisamente los que con más corrección y galanura escriben en castellano». Pizcueta no podia ignorar com amb aquest raonament acreditava l'opinió de Tubino quan deia: «el cultivo del lemosín para los escritores valencianos ha sido siempre un accidente de la vida literaria».⁵³ A més a més: donava arguments a aquells que a l'Ateneu negaven l'escaiença i la conveniència del conreu de la llengua valenciana.

Del punt de vista polític, Feliu Pizcueta aconseguia, tanmateix, rematar el seu parlament amb un equilibri difícil: «volem quelcom més que la descentralització administrativa; no, però, el fraccionament destructor de la gran pàtria comuna; volem la gran unitat que resulta d'una poderosa i harmònica varietat». Sense saber-ho, acabava de dreçar la línia de pensament d'una escola del valencianisme polític contemporani.

L'obertura del curs de 1884 i el discurs del President són del 18 de desembre. El primer número de «Lo Rat-Penat: Periódich lliterari quincenal» porta la data del 15 d'aqueix mes i any.

III

CONSTANTÍ LLOMBART I «LO RAT-PENAT: PERIÓDICH LLITERARI QUINCENAL»

Naturalment, els socis fundadors del Rat-Penat — si més no, el nucli més lúcid — no ignoraven la necessitat cabdal de comptar amb un òrgan periòdic de la societat. Quan el 6 de juliol de 1879 es renovà la primera Junta Directiva, Feliu Pizcueta abandonà la presidència — que ara fou detinguda per Teodor Llorente — i passà a ocupar la de la Secció de Literatura i la

52. El discurs és reproduït íntegre al núm. 2 de «Lo Rat-Penat» (1 gener 1885), pàgs. 11-14. També segueixo la ressenya apareguda al diari «Las Provincias», 19 desembre 1884.

53. TUBINO, 635.

«direcció del butlletí».⁵⁴ No ha romàs constància d'haver-se publicat cap butlletí en aquest període; cal pensar, doncs, que la idea no superà l'estadi dels bons propòsits. Durant algun temps, tanmateix, l'aspiració degué mantenir-se viva, perquè la «Revista de Valencia», fent la ressenya de «Lo Rat-Penat: Calendari llemosí de 1881», remarcava: «no es órgano, como pudiera creerse por su nombre, de la sociedad literaria del mismo título»⁵⁵ i no sabríem dir si aquesta advertència significa tot simplement un aclariment, o bé si hom volia impedir que els editors del «Calendari», aprofitant l'absentisme de la corporació, volguessin atribuir-se una representació que no hi tenien.

La necessitat d'un portaveu oficial seria del tot peremptòria, sis anys després de la fundació. Tot el seguit d'atacs desfermats contra l'entitat i contra la mateixa Renaixença, i el caire que havia pres l'ofensiva, recusant la legitimitat del moviment, no podia no fer reaccionar els més ardits del petit estol d'iniciadors, els quals no havien perdut la fe. Tot autoritza a pensar que la renovació de Junta Directiva, el primer diumenge de juliol de 1884, fou l'expressió d'una voluntat de redreçar la societat. Feliu Pizcueta accedí de nou a la presidència, i amb ell entraren a l'òrgan rector un cert nombre d'amics seus. El grup dels Llorente, Ferrer i Bigné i Labaila, que havia ocupat la Directiva tots els anys anteriors, quedà desplaçat. Àdhuc hi trobem ara un «director de publicacions», el senyor Estanislau Torres; un càrrec que recorda el de Pizcueta al consell de 1879. La premsa llorentina va ésser reticent: «veremos si logra reanimar la vida literaria de la corporación»⁵⁶ deia un plumífer que potser no s'adonava que denunciava les juntes anteriors d'haver deixat esllangir-se l'activitat social.

La nova Directiva prengué possessió el primer diumenge d'agost. Cal suposar que aleshores començà Constantí Llombart les seves gestions prop de Pizcueta i de Torres. Unes gestions que no havien de trobar massa obstacles, perquè no debades el nou president havia ja acaronat la idea d'un *butlletí* a l'època de la Junta del 1879. Un parell de mesos després d'haver estat elegida la nova Directiva, la secretaria del Rat-Penat expedia el següent ofici:

«La Junta de Govern d'aquesta Societat, en sessió celebrada el dia 31 d'octubre de 1884, acceptant el vostre lloable oferiment, acordà concedir a vostra publicació periòdica *Lo Rat-Penat* el nomenament d'*orgue oficial* d'aquesta Corporació, confiant en que, com sempre, sereu fidel intèrpret de les nobles aspiracions de la mateixa.

El qual tinc la satisfacció de comunicar-vos per a vostre coneixement i consegüents efectes.

54. La junta general on es produí el renovament de càrrecs, és del 6 de juliol de 1879. La directiva prengué possessió el 3 d'agost. Labaila i Ferrer i Bigné ocupaven dues vicepresidències. Dóna la notícia l'«Almanaque para 1880 de "Las Provincias"», 161. Tanmateix, a les llistes oficials publicades per la societat («*Lo Rat-Penat: Jocs Florals de 1879. Any I*» (València 1880), 71-74, Pizcueta hi figura només com a president de la secció de Literatura; hom no fa esment de la «direcció del butlletí», potser perquè aquest càrrec no era oficial i sí tan solament una aspiració dels més ardits dels socis.

55. «Revista de Valencia», I, 197-198.

56. «Almanaque para 1885 de "Las Provincias"», 147.

Deu vos guard molts anys. — València, 31 octubre de 1884.
 El Secretari General: BENET BUSÓ.
 Sr. En Constantí Llombart.»

No cal dir amb quin dret podia Constantí Llombart demanar el patronat de la societat per al periòdic que s'oferia a treure a llum. A més d'impulsor ben destacat del nou organisme — que li havia reconegut la presència vitalícia a les seves juntes —, feia prop de deu anys que publicava el «Calendari llemosí», del qual la nova revista volia ésser una rèplica de periodicitat més freqüent, però també d'orientació encara més acurada. Ningú no li discutia, doncs, una profitosa experiència en premsa literària. Tampoc en ofici de periodista. Gairebé per espai d'un any — del 6 de gener al 3 de novembre de 1877 — havia editat un periòdic polític i festiu en llengua del país: «El Pare Mulet», substituït per «El bou solt» quan va ésser prohibit pel governador Fermí Figueras. En tot, trenta-cinc números i un volum de 292 pàgines; fet que, mirat amb perspectiva històrica, podem dir que és ben bé un rècord. S'havia afanyat també a publicar obres d'autors valencians, moderns i clàssics: Vicianà, Fenollar, Bernat i Baldoví, el pare Mulet, Pasqual Martínez. La part més important de la seva tasca com a escriptor ja era acomplerta a hores d'ara: *Niu d'abelles* (1872), *Cabotes i calaveres* (1877), *Tipos d'auca* (1878), *Abelles i abellerols* (1878), *Tabal i donsaina* (1878), *Els fills de la Morta Viva* (1879), *El darrer agermanat* (1882), i havia de rebre, ultra d'altres premis menors als Jocs Florals, la Flor Natural als de 1886.

Podia ventar-se justament de la seva contribució a la Renaixença, i així ho féu al número inicial del «periòdich lliterari quincenal», dintre l'article *Propòsits i aspiracions*, que, bé que signat *La Redacció*, òbviament és obra seva, i el qual reproduïm llargament en aquelles parts que interessin ara:

«Fa un ramat d'anys, en iniciar a València el renaixement literari llemosí, quan ja els nostres germans de Catalunya havien donat un gran impuls a la gloriosa restauració de nostra oblidada llengua i literatura, vullguérem respondre, com era del cas, a aquell patriòtic moviment, que a la volta d'algun temps tan assaonats fruits tenia que produir; i projectàrem la publicació d'un periòdic, aon nostre esperit de valencianisme, sixquera (*sic*) quinzenal o setmanalment fós, es reflectàs, amb el lloable fi de despertar i mantindre viu amb ell l'entusiasta amor que sempre, des de la infantesa, sentírem per les coses de nostra benvolguda pàtria.

Açò, que tan fàcil i senzill a la simple vista pareixia, oferí llavors tal cúmul d'inconvenients per dur-ho a terme, que essent-nos poc menys que insuperables, amb greu sentiment de nostre cor, altre recurs no hagué que deixar-ho, i desistir, com en efecte desistírem, d'aquella dificultosa empresa.

Mes no perquè llavors topàrem amb semblants obstacles, renunciàrem per complet a nostre bell ideal, i ja que no decenalment ni quinzenal, com desjàvem fer el nostre periòdic, aconseguírem traure a pública llum, per primera vegada en 1875, l'almanac llemosí *LO RAT-PENAT*, al qual anyalment apareixen estimables treballs, en vers i prosa, que han vingut assenyalant el curs de la nostra propaganda, deguts a la ploma dels més avantatjats poetes de Catalunya, de València i de les Illes Mallorques.

La febra contínua, diu l'adagi valencià, és la que mata, i deu o dotze anys de llaboriosíssima predicació llemosinista, encara que no mai tan activa com nosaltres vullguérem, han donat per fi excel·lents resultats; i en un assumpte de tanta transcendència com és aquest per al nostre país, si bé un poc lluny, pareix besllumar-se ja el sol esplendorós d'un bell pervindre.

Tot, efectivament, ha pres distint aspecte, i en l'actualitat, gràcies a la fundació de la *Societat d'Amadors de les glòries valencianes*, nomenada LO RAT-PENAT — les quals nobilíssimes aspiracions, amb la desinteressada ajuda dels vertaders patricis que la componen, sustentarem i defendrem amb tot l'ardor de les nostres ànimes —, València disposa millor que a l'esmentada època de suficients i valuosos mitjans per dur a cap l'acaronada idea.»⁵⁷

Haurem de tornar, d'ací a poc, a llegir alguns paràgrafs d'aquest article, però ara volem dir que aquestes afirmacions no foren rebudes de bon grat pel grup que voltava Llorente, que hauria volgut reclamar per a aquest l'honor d'haver engegat la societat que aleshores era ja el cau del recobriment valencià. Com que, evidentment, no podia pas fer-ho, volia, tanmateix, recaptar per al seu patró la glòria d'haver estat l'iniciador de la Renaixença, i heus ací com saludà «Las Provincias» l'aparició de l'òrgan oficial del Rat-Penat:

«Ayer apareció un nuevo periódico literario, quincenal y escrito en lengua valenciana, titulado *Lo Rat-Penat*. Está dirigido por D. Constantino Llombart, y según consta por el oficio que publica, la junta de gobierno de la Sociedad de aquel nombre le ha concedido el carácter de órgano oficial de la misma.

Al consignar sus propósitos y aspiraciones el nuevo periódico expresa el deseo de impulsar el movimiento de amor y estudio hacia las cosas de Valencia, comenzando por su lengua nativa, su literatura, su historia, sus leyes, sus costumbres y tradiciones, todo lo cual nos parece muy bien y merece nuestras simpatías. Lo que no podemos dejar pasar sin rectificación, es la vanagloria de haber sido el director de esta nueva publicación quien inició en Valencia el renacimiento literario lemosin: permítanos el señor Llombart que le recordemos que antes de que pensase él en tal cosa, otros habían promovido e impulsado ese renacimiento: *suum quique*, pues.»⁵⁸

57. «Lo Rat-Penat», núm. 1, pàgs. 1-2.

58. «Las Provincias», 14 desembre 1884. Llombart respongué en el núm. 2 de «Lo Rat-Penat», pàg. 15: «Agraïm a nostres estimats col·legues, de dins i fóra de València, la carinyosa [sic] acullida que a nostra modesta publicació li han atorgat, ja que fins *Las Provincias* s'ha dignat dir “que li pareix molt bé i mereixem les seves simpaties”. Com el gamell de la falla a donya pusa, ens contentarem per ara en dir-li al degà de la premsa valenciana: “gràcies, senyor elefant”. — En quant a si cap o no a nostre director la vanaglòria d'haver segut en València l'iniciador del renaixement llemosí, en la consciència està del públic valencià, i per tota contestació al senyor Llorente, que no devia consentir als seus gasetillers semblants afirmacions, li assegurem que prompte apareixerà en nostres columnes referida, punt per agulla, la història de nostra renaixença; i llavors es sabrà què és el que cadascun en aquest assumpte ha fet i quals puguin ésser els serveis que dit senyor, indubtablement, li ha prestat a la nostra causa. Aprofitarà a l'ensems el nostre treball per rectificar les moltes inexactituds que l'acadèmic En Francesc Maria Tubino, atès a les particulars indicacions de qui no creiem precis nomenar en aquest moment, cometé en la seva *Historia del renacimiento literario lemosin en Cataluña, Valencia y las Baleares*. ¡Per a tot arriba l'hora!» — No cal dir que Llombart no va publicar aqueix treball. I és llàstima. Hauríem pogut aclarir no poques de les dife-

Per tal de minimitzar la importància de l'empresa de Llombart, «Las Provincias», a la ratlla següent, procurava d'assabentar els seus lectors que també havia sortit un «semanario humorístico festivo» a la impremta de Ramon Ortega i sota la direcció de Llombart que portava el títol de «El Pito». És com si volgués recordar la vulgaritat d'algunes publicacions anteriors de l'escriptor, molt acalat a un popularisme que Llorente no estimava gens ni mica, i que ara hom volia relacionar amb el «periòdic lliterari quincenal», posant en guàrdia els primmirats: aquella nova publicació era així sibillinament equiparada als «periòdics del carrer» escrits «en valencià vulgar», dels quals parlava Llorente a Rubió i Ors en la seva lletra del 1877. Sense dir-ho, hom recordava «El Pare Mulet» i «El bou solt» i com que tampoc no s'hi al·ludia al «Calendari llemosí», del qual el nou periòdic seria evident prolongació, quedava sembrat el dubte en l'ànim dels lectors de «Las Provincias». ⁵⁹

Hi ha moltes implicacions a considerar en aquesta actitud. Per un costat, els càustics atacs adreçats per Llombart des d'aquells periòdics satírics a personalitats com el marquès de Campo, molt lligat amb Llorente, que havia dirigit el seu diari «La Opinión» des del 1861 al 1866, data en què el transformà en «Las Provincias» ensems que el Marquès en renunciava la propietat. Els atacs de Llombart a Josep i a Andreu Campo no degueren ésser perdonats, però, per la clientela del diari llorentí, i cal recordar que Josep Campo figurava com a «soci de mèrit» al Rat-Penat, probablement a instàncies de Teodor Llorente. D'altra banda, Llorente havia inspirat la «Revista de Valencia» (1880-1883), la qual venia a ésser, redactada totalment en castellà, una col·lecció mensual de treballs del tot semblants als que Llombart collectava per al «Calendari», i que ara collectaria per al «periòdic lliterari quincenal»; encara que la revista havia ja deixat de sortir, possiblement el grup editor no s'hi resignava. La nova publicació de Llombart suposava una competència a tenir en compte.

I, naturalment, hi havia un complex soterrat de culpabilitat: durant les presidències de Llorente, Labaila, Ferrer i Bigné, Vicent Pueyo i Ariño i Ferran Reig i Garcia, la societat no s'havia mostrat capaç d'instrumentar un òrgan d'expressió. Sense excloure tota mena de recels polítics i rivalitats casolanes que podien inspirar Llombart i Pizcueta. En tot cas, creiem que les matisacions del redactor de «Las Provincias» no devien convèncer altra gent que aquells qui ja volien ésser convençuts, però palesen de nou la persistència de la funesta dicotomia.

Constantí Llombart, en el seu article *Propòsits i aspiracions* definia el seu ideal amb un llenguatge inequívoc, que potser no agradava al grup que voltava

rències que el separaven de Llorente i escatir fins a quin punt la Renaixença valenciana es trobava dividida. Reportem com, un any abans, un periodista versaire reconeixia el lloc assenyalat de Llombart a la Renaixença: «... mas su fama | es que Valencia le aclama | fundador del Rat-Penat». («El Tonto», núm. 12, 8 desembre 1883). Ara: ¿l'aclamava realment com a fundador, València?

59. A l'acabament de l'any 1884 Llombart ja havia deixat «El Pito», que passava a una nova empresa, sota la direcció de Mariano Granell («Las Provincias», 3 gener 1885).

Llorente, però aquest, com és natural, no podia dir-ho. Res no podien objectar, per exemple, a l'afirmació: «hora és ja que per mig de la premsa periòdica demostrem al món sencer lo molt que sempre ha valgut i encara, a despit de l'enveja, pot i ha de valdre [València]»; però més avall Llombart afegia:

«És... que aquell antic esplendor de la valenciana terra ha desaparegut ja per sempre? És que, des del funest regnat de Felip V ençà, ha desaparegut aquella noble raça dels Vinatea, Joan Llorens, Sorolla i Vicent Peris? Acàs [*sic*] al volar entre les roges flames de l'incendiada Xàtiva, convertida en foguera pel furor d'un despòtic monarca, les sagrades pàgines de nostres furs i privilegis fetes cendra, volà també mesclat entre elles aquell *esperit valencianista*, orige i causa de la grandesa que no podem menys encara avui d'admirar en els nostres avis? No, el poble valencià, que per motius que no és del cas dir ara sembla que, poc a poc, haja vingut variant el seu ingènit caràcter, i que per desnaturalitzar-lo alguns treballen, guarda al fons del seu cor *algo [sic]* que li és essencial, *algo* que malgrat tot i tots subsistirà en ell per sempre..., *algo* que en un moment donat, al crit d'un *Qualsevol*, o d'un malastruc *Palleter*, si menester fóra, bastaria per a convertir a cadascun dels seus fills en un jagant i a la indomable València en un poble d'herois.

Però és precís, per a què aquesta enèrgica virilitat de caràcter es mantinga intacta en ella, és de tot punt necessari que, si degenerar no vol i perdre el que vertaderament constitueix son ésser i li dóna individualitat i fesomia pròpies, és indispensable que, inspirant-se en el seu més alt patriotisme i seguint amb fe l'exemple de la *Societat valencianista* LO RAT-PENAT — de la qual és nostra modesta publicació òrgan oficial — deprenga d'avui en avant a estimar les seves coses, començant per estudiar la seva nadiua llengua, la seva literatura i la seva història, les seves lleis, els seus costums i tradicions; i acabant per donar a tot lo seu, com los catalans saben fer-ho, tot el valor, importància o mèrit que en si tinga.»

Llegint aquestes paraules, que recordaven els versos de Cester o de Sanmartín i Aguirre la nit inaugural, ¿no s'esverarien alguns patricis i socis de l'entitat? Pensem en la simultaneïtat amb què tot es produïa. El primer número del quinzenari devia arribar a llurs mans gairebé ensems que se celebrava la sessió d'obertura del curs. Llegint-les, ¿no s'adonarien d'haver sentit una obscura frisança escoltant el parlament de Feliu Pizcueta, malgrat el seu voluntari accent *conciliador*, posat en relleu per «Las Provincias»? Al mateix número inicial del periòdic s'inseria una poesia de Pizcueta, on aquest deïa coses que no havia gosat dir al discurs. La poesia es titulava «*La meva llengua*» i

«En ella deïa entre les flames Xàtiva:
“¡Vinga l'infern, però un Borbó jamai!”»

Feia deu anys que havia estat restaurada a Espanya la monarquia dels Borbons. A més a més, Llombart publicava al número següent del quinzenari el text integral del discurs del President, curant de remarcar les seves parts més radicals, com aquelles on Pizcueta «oferí solemnement vindicar a la *Germania*,

de qual oferta tots els vertaders valencians prenguérem acta».⁶⁰ Així, l'intent de «Las Provincias» per a silenciar-les quedava neutralitzat, mentre que hom podia relacionar-les amb el pensament intransigent de Llombart.

El periòdic que Constantí Llombart feia sortir a llum era una resposta i un repte als atacs llançats contra la Renaixença i contra l'entitat durant sis anys des de diverses tribunes valencianes i foranes. Però era també un esperó posat als valencianistes. Decididament, quelcom començava a canviar en llur societat. Hom podia imaginar que de la conjunció d'aquells dos homes, l'un

60. El discurs en «Lo Rat-Penat», núm. 2, pàgs. 11-14. En presentar-lo, deia Llombart: «... és una eloqüent i raonada vindicació de la Societat d'Amadors de les glòries valencianes, a la que amb brio [sic] defèn dels càrrecs que pel seu amor a València li adrecen a nom de l'unitat nacional els uns, altres del progrés, i alguns també de l'espanyola llengua. Per tots tingué l'orador contestació discreta i decisiva, i especialment no pogué passar el nostre cronista [Pizcueta era cronista de la ciutat] l'afronte que sobre la història de sa *xiqueta pàtria* tot recentment ha llançat, tal vegada per impremeditació científica, el nostre paísà, senyor Danvila, al seu llibre titulat *La Germania de Valencia*». — El paràgraf corresponent de Pizcueta és més que una crítica del llibre de Danvila: «En algun jorn i no llunyà, si Déu vol, ha de procurar el vostre indigne president fer la merescuda apologia d'aquell gran moviment de marcat caràcter democràtic, quina tendència no era més que la realització pràctica de la llibertat i igualtat civils, robustint amb nous elements, per a què els emparara i protegira l'organització municipal. Aquells valents de les Germanies no foren furiosos revolucionaris i demagògics, sinó Baptistes precursors de la moderna revolució; el seu moviment ofegat en sang fóu l'esforç primer, fora si es vol de temps i de saó, per a l'adveniment a la vida pública del quart estat, com ara es diria. Si se'ls acusa d'haver donat ocasió a desordres i violències, digueu-me quina és la revolució, però més encara la reacció, que no ha adolit [sic] dels mateixos defectes. [...] Si la mà d'aquells homes gosà la propietat no justificada, eren per ço partidaris de la liquidació social? Què seran, doncs, els homes nostres del 1812 a 1814, del 20 al 23, i del 33 al 40, els quals realitzaren amb fonaments de dret el que aquells desgraciats patricis intentaren només?» Un bell record per a la burgesia pairalista valenciana de la Restauració, que amb fonament podia preguntar-se si els federalistes amics de Llombart i els demòcrates seguidors de Pizcueta no estaven preparant-se per emular els agermanats amb un nou alçament popular, ara enlairant la Senyera. Ben aviat pogueren sortir de dubtes. L'agost de 1885, el govern de Cánovas topà amb el de Bismarck per la qüestió de les illes Carolines, un plet que s'arrossegava entre els dos Estats de deu anys ençà i que ara feia crisi. Feliu Pizcueta promogué, com a president del Rat-Penat, una manifestació a València per a secundar la demostració que havia tingut lloc a Madrid. Qui ho havia de pensar! Pizcueta redactà en castellà la convocatòria i en castellà s'adreçà als assistents a la manifestació del dia 25, que se celebrà «en medio del mayor orden y entusiasmo», i aconseguí «el éxito más brillante de su vida». Adherint-se la societat, amb un novinisme insòlit, a la posició del Govern central, els representants d'aquest a València i els conservadors ultrancistes ja no podien desconfiar d'un organisme que es mostrava tan conforme amb els principis de la política de la Restauració. «Lo Rat-Penat» — escrivia «La Moma», i potser no sense un punt burlaner — al dirigir-se a València en la lengua de Cervantes, ha demostrado gran entendimiento, porque aprovechando la oportunidad de un acto solemnisimo, borra de su escudo el dictado de *separatista* que los liberales le atribuyen». I bé: ¿fou oportunisme tàctic de Pizcueta, que no vacillà a utilitzar la societat per a fins diferents dels que li eren peculiars, per tal de salvar-la dels atacs descabdellats des de totes bandes? Fou purament i senzilla una casualitat? És que Pizcueta — que acabava d'ésser confirmat com a president en la renovació de Junta del primer diumenge d'agost — se sentia sincerament tan enrabiad per l'ocupació del Yap? El cas és que la manifestació antigermànica potser contribuí a esvaïr l'amarg glop que havia suposat la seva defensa de les Germanies. («La Moma», núm. 22, del 2 setembre 1885; «Almanaque para 1886 de «Las Provincias»», 43, 317.)

presidint la corporació i l'altre dirigint el seu òrgan oficial, «Lo Rat-Penat» atenyeria un *mordent* que no havia assolit encara.

Des del 15 de desembre de 1884 al 15 d'abril de 1885 «Lo Rat-Penat: Periòdich lliterari quincenal» fou publicat amb tota regularitat, fidel a l'esperit que l'inspirava. Un esguard a les pàgines del nostre assaig on relacionem els sumaris o els índexs onomàstics donarà al lector — millor que no sabrien fer-ho les nostres pobres paraules — una impressió clara del contingut de la revista. Nosaltres ens limitarem a remarcar el sentit d'integració nacional de la cultura — una constant en les publicacions de Llombart — i la incessant preocupació per a posar a l'abast del lector textos que poguessin abrandar el seu patriotisme: transcripcions dels clàssics o de documents de la Història, elogis a la llengua, o estudis històrics. Un aspecte gens bandejable és l'afany per a convertir el quinzinari en un instrument de comunicació entre els renaixentistes i de propaganda de llurs tasques, reflectit en les seccions *Noves* i *Correspondències*.

Ignorem les causes per què es produí la mort de la revista, a una distància tan curta de la seva naixença. Podem imaginar que no totes foren econòmiques, si bé és d'aquestes que ens ha quedat constància en les seves pàgines. Ja al primer número hom parla «dels molts dispendis que la publicació ha d'ocasionar-nos» i del «nostre voluntari sacrifici».⁶¹ Sabem que hom havia apel·lat als socis de l'entitat, cosa perfectament natural, perquè es constituïssin subscriptors: «sols una pesseta costarà per trimestre de subscripció als socis de *Lo Rat-Penat* i sis quinzets a aquells que no ho siguin, sense dret a les obres que els primers adquiriran debades»;⁶² hom féu també aclariment que els avantatges dels socis numeraris eren extensibles als corresponents. Els socis, però, eren previnguts:

«Advertència interessant.

Hem repartit els números primer i segon d'aquest periòdic a tots els senyors socis de *Lo Rat-Penat* i atesa la necessitat que fa temps es sentia a la Corporació d'una Revista del caràcter de la present, i també lo econòmic del seu preu, confiem que ningú d'ells deixarà de subscriure's a la mateixa. Mes com poguésser haver-ne algú que així no li convingués, li preguem es serveixi tornar a la nostra Administració els dos indicats números, per donar-lo de baixa; de lo contrari, serà considerat com a subscriptor, i oportunament se li portarà rebut.

Devem endemés advertir que, als de fóra de València, d'avui en avant, per a més facilitat en la cobrança, sols s'hi admetrà la subscripció per un semestre, l'import del qual es trametrà en segells de Correu, lliurances del *Giro Mutuo* o lletres de fàcil cobrament.»⁶³

Malgrat això, molts no respongueren amb l'entusiasme que Llombart els havia atribuït. Heus-ne ací la prova:

61. «Lo Rat-Penat», 7-8.

62. *Ibid.*, 16.

63. *Ibid.*, 24.

«Als senyors subscriptors.

Al tercer número advertírem que, atesa la necessitat que fa temps es sentia en nostra Corporació d'una revista del caràcter de la present, i també lo econòmic del seu preu, confiàvem que ningú d'ells deixés de subscriure's a la mateixa; mes com poguéss haver-ne, afegiem, algun al qual així no li convingués, li pregàvem es servira tornar a nostra Administració els tres números, per donar-lo de baixa. Però, en contra del què era d'esperar, molts senyors, no sols no ho han fet així, sinó que després de rebre quasi per complet els números que constitueixen el trimestre, han tingut per convenient quedar-se amb tots ells o tornar-ne algun fet una desdija [*sic*], per a donar-se de baixa, sense sixquera [*sic*] l'import d'aquest trimestre. Perjudicant-nos, doncs, de tal manera, és com a València alguns contribueixen a propagar la bona causa de nostra renaixença. ¡Conste així!

Vençut el primer trimestre, sense que molts dels nostres subscriptors de fora hagin satisfet el seu import, que deu ésser almenys de mig any, els agrairíem infinit, que en entrar ara al segon es serviren enviar-ho a fin de no ocasionar amb el seu retard obstacles a la bona marxa de la nostra Administració.»⁶⁴

No trobem cap més al·lusió a l'estat financer de la revista en les seves pàgines, però com que sabem que les finances de la societat tampoc no eren massa sortoses, perquè no comptava amb grans cabals a la seva caixa i havia fet algunes despeses per a poder establir-se en un estatge social adient,⁶⁵ cal suposar que l'òrgan oficial devia haver de defensar-se sense l'ajuda econòmica de la corporació. Les escasses respostes dels seus socis — testimoniades pels advertiments reportats — havia de contribuir, primer, al llanguiment de la revista i, finalment, a la seva consumpció. Un indicatiu de llangor el trobem al número 5, el qual presenta l'anomalia d'haver aparegut amb quinze dies de retard.

També estimem que cal considerar altres símptomes. Poc abans de morir el «periòdic lliterari quincenal», una altra publicació de València, «La Moma», donava a llum uns versets intencionats:

«Llombart, el fundador del *Rat-Penat*,
vol fundar ara un atra societat,
per l'estil d'aquella,
en el dolsísim nom de *L'Oronella*.
En ésta, serán dos
les societats del *ab* y del *flairós*».⁶⁶

64. *Ibid.*, 48. Cal remarcar que la nota és publicada al número 5, el qual presenta l'anomalia d'haver aparegut amb quinze dies de retard, el 15 de març de 1885; és l'únic que romp la regularitat d'aparició, sense que la anormalitat sigui explicada ni excusada en aquest o en els següents números.

65. Pizcueta rematava el seu discurs d'obertura del 1884 referint-se a la posició financer de la societat i al nou estatge social. El capital s'havia «anat ajuntant duro sobre duro o quinzet sobre quinzet» («Lo *Rat-Penat*», 14).

66. «La Moma», núm. 1 (4 abril 1885).

¿Estava Llombart a punt de provocar una escissió del «Rat-Penat», l'abril de 1885? «El Mercantil Valenciano» parlava de cisma i ell ho negava.⁶⁷ Però «La Moma», quan ja havia desaparegut el periòdic llombartià, al·ludia a la possible mort de «Lo Rat -Penat», mentre criticava de passada el sistema de recompenses dels Jocs Florals:

«No sé enguany qui estarà de tanda per a ésser premiat, però crega'm a mi, any o altre m'arribarà *de fijo*, si *Lo Rat-Penat* i jo vivim. I si aquell mor (per què jo faig compte de viure molt, salva la voluntat de Deu Nostre Senyor i de l'anguila [el còlera] nostra senyora), si aquell mor, ne farem un altre vosté i jo, per premiar els de casa, i despatxar-nos a gust».⁶⁸

El crític és Manuel Torres i Orive. Qui sap si també és l'autor dels versos transcrits. Torres i Orive era soci de l'entitat, amic de Labaila, i aleshores tractava sovint Llombart.⁶⁹ Tenia, doncs, motius per a estar assabentat del que s'esdevenia al Rat-Penat. Les seves paraules, a més a més, són adreçades a Rafael M. Liern, en ocasió d'haver-li manifestat aquest un cert malcontentament vers la corporació. Podem pensar que Torres i Orive havia rebut una confidència de Llombart, o bé — malgrat la fermesa amb què rebutjà Llombart la nota d'«El Mercantil» — l'imaginava acalat a la dissidència. O potser Liern li n'havia fet saber alguna cosa.

De tota manera, no costa gaire esforç de conjeturar l'estat d'ànim de Llombart. Aquella revista, la necessitat de la qual «fa temps es sentia», havia estat rebuda amb evident desmenjament pels socis del Rat-Penat. A què era deguda, aquesta manca d'entusiasme? El preu del periòdic no sembla ésser una raó de pes: aproximadament és el de qualsevulla altra publicació d'aquells dies i «La Moma», per exemple, anunciava que havia venut 8.000 exemplars del seu primer número.⁷⁰ El fet que el còlera assotés València tampoc no sembla motiu bastant. L'epidèmia podia aconsellar la suspensió dels Jocs Florals d'aquell any, pel fet de tractar-se d'un acte públic al bell mig de l'estiu; però hom havia celebrat altres actes, com l'obertura del curs de la societat. I en època que les relacions socials eren restringides per la malaltia, era més necessària l'existència d'un vehicle de comunicació.

¿Era potser un altre virus el que feia abstenir-se no pocs dels subscriptors

67. «Al donar la notícia *El Mercantil Valenciano*, de que nostre director ha sol·licitat autorització per fundar una nova societat d'excursions valencianistes, anomenada *L'Oronella*, maliciosament pregunta: "Hay cisma?". No, estimat colega, no hi ha entre els valencians ningun cisma; mai com ara ha hagut en la nostra societat unitat de mires i bona harmonia. ¡Alguns, potser, voldrien lo contrari!» («Lo Rat-Penat», núm. 7, 1 abril 1885.) No m'ha estat possible de consultar el número corresponent d'«El Mercantil Valenciano». De tota manera, Llombart no nega que es tracti d'una *nova societat*, i això sembla d'una certa importància.

68. «La Moma», núm. 10 (6 juny 1885), pàgs. 83-84.

69. Torres i Orive havia fet les versions castellaneres de les poesies de Labaila (vegeu supra, nota 45). Llombart col·laborava a «La Moma».

70. «La Moma», núm. 2 (11 abril 1885): «prop de 8.000 exemplars havem despatxat del primer número...»

en potència? Vull dir: ¿no era la por d'una contaminació de tipus polític? I ¿no podia ésser una aprensió de primmirats, temorencs que Llombart fes lliscar el seu periòdic cap a les grolleries de la literatura festiva? Recordem les reticències de «Las Provincias». La pregunta és: ¿era tan nombrós el grup que voltava Llorente, que si es girava d'esquena a la revista aquesta restava condemnada per endavant? ¿És que Llombart, conscient del buit que els addictes a Llorente li feien al si de la societat, estigué temptat de procedir a un recompte de forces? Perquè em sembla evident que, tant si Llombart se sabia com si no se sabia víctima d'aqueixa mena d'intrigues — si és que existien —, no podia no sentir-ne una mica de defalliment. Motius no li'n mancaven. ¿Arribà verament a considerar que la societat ajudada per ell a infantar no havia respost ni a la seva finalitat ni al seu destí?

Sembla provat que el 5 de gener de 1888 Llombart creà, dins Lo Rat-Penat, una nova secció excursionista — n'hi havia una, des del dia de la fundació, presidida per Llorente — amb el nom de ... L'Oronella.⁷¹ I a les acaballes del mes hom hi anunciava l'aparició d'una revista amb el mateix títol, la qual havia d'ésser, segons deia el prospecte, òrgan de la societat valencianista del mateix nom.⁷² Doncs bé: ja el 15 de desembre de 1884, a les pàgines del «periòdic lliterari quincenal», hom parlava dels treballs d'«alguns entusiastes joves valencianistes» per a constituir un nou centre excursionista al Rat-Penat.⁷³ Com veiem, la idea li venia de lluny a Llombart, i no hauria estat res de particular que, en un moment de desànim, pensés a transformar la secció d'excursions en una nova «Societat Valencianista», pensament que hauria anat adoptant formes diverses segons que es desenvolupaven els esdeveniments. Potser quan Llombart comprovà que es trobava en minoria dintre Lo Rat-Penat no gosà declarar l'escissió prevista i s'avingué a continuar al seu si, tot constituint, però, una cèl·lula de *purs*.

Així, doncs, crec que podem pensar que és una conjunció de tots els factors que acabem d'examinar el que va produir la mort de «Lo Rat-Penat: Periòdic lliterari quincenal».

71. IGUAL I UBEDA, *loc. cit.*, pàgs. 78-79; segons ell, Llombart creà «L'Oronella» «descontent, potser dels qui organitzaven les excursions». No fóra millor dir descontent dels qui organitzaven Lo Rat-Penat? També em sembla creïble que Llombart, veient l'èxit de les excursions dirigides per Llorente i calculant el profit proselitista que hom podia treure'n pensà a imitar-les. Una altra hipòtesi seria que les excursions llorentines tenien potser un preu prohibitiu per als socis que, com Llombart, pertanyien al «poble menut». Sigui com sigui, no podem dubtar de l'existència de «L'Oronella». El 1890, Miquel Portolés i Gracia traçava una caricatura lírica de Llombart, on llegim: «el que fundà el *Rat-Penat*, | el que va fer *La Crus Blanca*, | el que *L'Oronella* fa» («La Degolla», núm. 1, 1-I-1890).

72. NAVARRO I CABANES, *loc. cit.*, pàg. 80: «a fins de gener (1888) la Societat Valencianista L'Oronella acorda publicar esta revista, director Josep Maria Puig Torralva i redactor Constantí Llombart. Crec que no arribà a publicar-se més que el prospecte».

73. «Lo Rat-Penat», 8.

IV

DESCRIPCIÓ DE «LO RAT-PENAT: PERIÒDIC LLITERARI QUINCENAL»

El 15 de desembre de 1884, com ja hem dit, surt el primer número de «Lo Rat-Penat». Segons Navarro i Cabanes, «abans del primer número es publicà un prospecte fulla en foli a dues columnes en la mateixa impremta», el qual jo no he arribat a veure; manca a la col·lecció consultada a l'Hemeroteca Municipal de Madrid (sign.: 285-2) i que està relligada. A la pàgina 8 del número 1 del periòdic hi ha un solt on es fa al·lusió al contingut del prospecte⁷⁴ i és probable que, ultra informar sobre les característiques editorials de la revista i sobre les condicions de subscripció, fos estampat en aqueixa fulla l'article *Propòsits i aspiracions* per a fer conèixer l'orientació que hom pensava de donar a la nova publicació; la seva llargària ho fa possible.

El periòdic fou imprès a la Unió Tipogràfica, del carrer de Don Ventura, número 1, de València, obrador utilitzat durant tota la seva existència. Tampoc no canvià de seu la redacció i l'administració, que estaven unides: carrer de la Corona, núm. 41, primer pis.⁷⁵ Un anunci, a la darrera pàgina del número inicial, adverteix on es troben els punts de subscripció: a més de l'administració, són assenyalades la consergeria del Rat-Penat, al carrer del Torn de Sant Cristòfor, núm. 12, i «totes les principals llibreries de València, Catalunya i Illes Balears».

El format és de 21 × 31 cms. Cada número consta de 8 pàgines i manca de portada. La numeració de les pàgines és continuada. El paper és prim, i de qualitat constant per a tots els números.

La meitat de la primera pàgina és ocupada en cada número per la capçalera, que passem a descriure.

La primera línia, de tipografia, fixa la numeració i la data: «Any I. = València 15 de Decembre de 1884 = Núm. 1.»

Un filet separa horitzontalment, de banda a banda, aquesta línia d'un gravat en fusta, signat per Pérez, on hom presenta els escuts de les ciutats d'Alacant, València i Castelló de la Plana, per aquest ordre; el del centre, en posició vertical; els dels costats, inclinats en direccions oposades: aquell cap a l'esquerra i aquest cap a la dreta; tots tres, posats damunt fulles de taronger

74. «Després de publicat el prospecte, varis senyors socis corresponsals de "Lo Rat. Penat" s'han adreçat a la nostra redacció, amb el fi d'assabentar-se si els avantatges que a favor dels socis numeraris de dit centre tenim anunciats rónegament aquests podien disfrutar-los. Contestant als referits senyors direm que, malgrat els molts dispendis que la publicació ha d'ocasionar-nos, guiats del bon desig de que tots i cadascú d'ells l'adquireixen, se'ls considerarà per a l'efecte com als numeraris de qui es tracta. Esperem, per tant, que sabran correspondre els al·ludits al nostre voluntari sacrifici.»

75. Podria tractar-se del domicili personal de Llombart? El maig de 1877 ens consta que habitava al carrer de Sogueros, número 17, cinquena porta (vegeu «El Bou Solt», número 2, pàg. 88), un carrer del mateix barri i prop del de la Corona. Havia canviat de casa el 1884?

en flor, i al dessota d'elles una banda desenrotllada amb la llegenda: «Patria. Fides. Amor.»

Tot seguit la composició tipogràfica de l'encapçalament: «Lo Rat-Penat | Periódich Lliterari Quincenal | orgue oficial de la societat de amadors de les glories valencianes | Redactat per escriptors Valencians, Catalans y Mallorquins | y dirigit per | En Constantí Llombart».

A continuació, dos filets horitzontals travessen la caixa de banda a banda. Entre ells, amb un ornat a cada costat, una línia tipogràfica: «Pel fil traurém lo capdell.»

Seguidament comencen els textos, impresos a dues columnes, separades per un corondell vertical. El conjunt de la caixa d'impressió mesura $17 \times 26,5$ centímetres. El primer text és, invariablement, el sumari, presentat en requadre.

Cada una de les planes és encapçalada per una línia tipogràfica amb la numeració corresponent i el títol de la revista. Aquesta línia és separada del text per un corondell horitzontal que corre de banda a banda.

La imposició dels textos és contínua, o sigui que no hi ha blancs entre les diferents col·laboracions, les quals es presenten totes seguides, sense cap altra separació que una ratlla, de vegades ornada. En la composició predomina el cos 8, bé que hi trobem també alguns textos amb cos 10 al 8 i d'altres amb cos 6. Són utilitzades les negretes i les cursives, però només per a compondre els titulars dels articles, on són emprats tota mena de cossos i famílies. Tipogràficament, el conjunt és reeixit i dóna una sensació de sobrietat i de bon gust, molt corrent en les publicacions locals de l'època, atesa la perfecció dels obradors valencians, ja tradicional.

Per a la inserció dels textos hom no segueix un ordre preconcebut, ni per les matèries, ni per l'anomenada dels autors. La prosa i els versos són alternats, bé que de vegades es presenten seguides algunes composicions poètiques, que són agrupades per tractar un tema comú. L'única constant — fora la ja esmentada per al sumari — és la de relegar al final del número les correspondències, les noves, els anuncis i els reclams, que són les úniques seccions fixes. No hi ha il·lustracions.

Alguns textos, com que llur llargària no permet de donar-los sencers en un sol número, continuen als següents. Tampoc en açò no hi ha cap regla: algunes continuacions triguen a sortir fins a tres números, mentre que d'altres no tenen interrupció en la seqüència.

En alguns números són inserits anuncis tipogràfics, gairebé sempre de la mateixa publicació i, en ocasions, de llibres; mai de cases comercials. El peu d'impremta apareix a la darrera pàgina i com a darrera línia de la composició.

V

ELS SUMARIS DE «LO RAT-PENAT»

A continuació esmentaré, per l'ordre amb què apareixen, els diversos textos inserits en els vuit números publicats de «Lo Rat-Penat: Periódich lliterari quincenal», transcrivint un per un el sumari de cada número i consignant les pàgines on figuren els treballs. Donaré als textos una numeració correlativa i, per a evitar confusions, la posaré en xifres aràbigues, i passaré a numerar amb xifres romanes cadascun dels fascicles del periòdic, per més que originalment aquests fossin numerats amb ordinals aràbics. Davant de cada article, posaré el nom de l'autor, sempre que sigui conegut; i al darrera, entre parèntesis, els números de les pàgines, fixant també la quantitat de columnes ocupades. Açò ens permetrà d'establir una taula de proporcions temàtiques, que presentaré com a coronació dels sumaris.

Número I. — 15 desembre 1884

1. Ofici de la Societat «Lo Rat-Penat» (pàg. 1; mitja columna).
2. LA REDACCIÓ: *Propòsits y aspiracions* (pàgs. 1 a 3; 3 cols.).
3. FELIU PIZCUETA: *La meua llengua. Versos improvisats* (pàg. 3; mitja col.).
4. J. M. Z.: *De la Poesía Valenciana* (pàgs. 3 i 4; 1 col. i 9 ratlles). = (Sospitem que l'autor és Josep Maria Zacarés).
5. JAUME GASSULL: *La brama dels llauradors del orta de Valencia Contra lo Venerable Mosen Bernat Fenollar, Prevere. Hordenada per lo magnífic Mosen Jaume Gaçull, Cavaller* (pàg. 4; 2 col.) = (continua al número següent).
6. *Testament de Joan de Joanes* (pàgs. 5 i 6; 2 col. i mitja).
7. JOSEP MARIA DE LA TORRE: *La filla del poeta* (pàg. 6; 1 col.) = (poesia).
8. *Capitolació de Valencia* (text llatí) (pàg. 6; mitja col.).
9. (Traducció de l'anterior document) (pàg. 7; mitja col.).
10. APEL·LES MESTRES: *Lo novici. Balada* (pàg. 7; mitja col.).
11. CONSTANTÍ LLOMBART: *Dues oles. A Nelina* (pàg. 7; 12 versos).
12. NÓVES (pàgs. 7 i 8; 2 col.).
13. Anuncis y Reclams (pàg. 8; un vuitè de la col.).

Número II. — 1 gener 1885

14. *La festa de casa. Lo Rat-Penat. Apertura del curs académich del 1884 al 85* (pàgs. 9 i 10; 1 col. i mitja).
15. *Memoria del Sr. Secretari General En Benet Busó* (pàgs. 10 i 11; 2 col. i mitja).
16. *Discurs llegit per lo president En Félix Pizcueta Gallel, croniste de Valencia* (pàgs. 11 a 14; 6 cols.).
17. MANUELA AGNÈS RAUSELL: *Lo Rat-Penat. (En la inauguració de sa nova casa social)* (pàgs. 14 i 15; mitja columna) = (poesia).

18. SANMARTÍN I AGUIRRE: *Lo niu nou. A mos distinguits companys de Lo Rat-Penat y en sa representació á son digne president mon volgut amich En Félix Pizcueta* (pàg. 15; 1 col.) = (poesia).
19. NÓVES (pàgs. 15 i 16; 2 cols. i mitja).
20. Anuncis y Reclams (pàg. 16; un vuitè de la col.).

Número III. — 15 gener 1885

21. ANTONI CHABRET: *Morvedre avans lo compromís de Casp* (pàgs. 17 a 19; 4 cols. i un vuitè de la col.).
22. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *L'arbre de l'avior* (pàgs. 19 i 20; 1 col. i mitja) = (poesia).
23. L. CEBRIAN MEZQUITA: *Al Rat-Penat en la estrena de la casa nova. Sonet* (pàg. 20; un vuitè de la col.).
24. IGNACI FARRÉ I CARRIÓ: *Influencia del estudi historich-gramatical* (pàg. 20; 1 columna).
25. JAUME GASSULL: *La brama dels llauradors...* (pàgs. 21; 2 col.).
26. *Certámen artístich y lliterari. Ateneu-Casino Obrer de Valencia. Cartell del certámen que deu celebrarse en Desembre d'aquest any* (pàg. 22; 3/4 de la col.).
27. *Concurs epigráfich* (pàg. 22; mitja col.).
28. VÍCTOR IRANZO SIMON: *En l'album de la senyoreta dona Concepció Beltrán. La plega* (pàgs. 22 i 23; 1 col.) = (poesia).
29. R. DE CORELLA: *Correspondencia catalana* (pàg. 23; 1 col. i mitja).
30. NÓVES (pàgs. 23 i 24; 2 cols.).
31. Advertència interesant (pàg. 24, 1/4 de la col.).

Número IV. — 30 gener 1885

32. J. V. C.: *Valencians iHustres. Lo Cardenal En Pere Ferriz* (pàgs. 25 i 26; 2 cols. i mitja) = (creiem que l'autor és Josep Vives i Ciscar).
33. TOMÀS VILLARROYA: *¡Adéu! A la senyora Donya Antonia de Montenegro* (pàgs. 26 i 27; 1 col.).
34. JERONI FORTEZA: *En Thomás Aguiló, degá dels poetes y escriptors balears* (pàgs. 27 i 28; 4 cols.).
35. RAMIR RIPOLLÉS: *L'orgue religiós* (pàgs. 28 i 29; 1 col. y 1/4) = (poesia).
36. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *Historia gramatical de la llengua llemosino-valenciana per En Josep M. Puig Torralva. Treball premiat ab un brot de llorer d'argent en los Jochs Florals de Lo Rat-Penat, any 1883* (pàgs. 29 i 30; 2 cols. i 1/3) = (continuarà).
37. JACINT LABAILA: *A Valencia. Sonet* (pàg. 30; 1/3 de col.).
38. *Jochs Florals de Barcelona. Convocatoria pera'ls del present any 1885* (pàgs. 30 i 31; 1 col. i 1/3).
39. JOSEP BODRIA: *Sempre-vives (Fragment)* (pàg. 31; mitja col.) = (el nom de l'autor no apareix al peu de la composició, segurament per errada d'impremta, puix que, d'altra banda, figura al sumari) = (poesia).
40. NÓVES (pàg. 31 i 32; 2 col.).
41. Anuncis y Reclams (pàgs. 32; mitja col.) = (el primer és un anunci de les obres

d'Ausiàs March en l'edició de Francesc Fayos i Antoni; el segon, un dels habituals de la mateixa revista, semblant als dels núms. 13 i 23).

Número V. — 15 febrer 1885

42. FRANCESC TARIN: *Apunts històrics y crítichs sobre los antichs gremis de Valencia y la organització é influencia econòmica y política dels mateixos, per En Francesc Tarin. Treball premiat en los Jochs Florals de 1883, ab la joia oferida per la Societat Econòmica d'Amichs del Pays de Valencia* (pàgs. 33 a 35; 5 cols.) = (continuarà) = (la redacció adverteix, en nota a peu de plana, haver traduït del castellà aquest treball).
43. JACINT VERDAGUER: *La mort del rossinyol* (pàg. 36; 1 col.) = (poesia).
44. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *Historia gramatical...* (pàgs. 36 i 37; 2 col.) = (continuarà).
45. CONSTANTÍ LLOMBART: *¡Asóles!* (pàgs. 37 i 38; 1 col. i mitja) = (poesia).
46. FRANCESC FAYOS ANTONI: *Bibliografia* (pàgs. 38 i 39; 1 col. i 3/4).
47. MIQUEL ESTEBAN RUIZ: *Romans. A mon bon amich En Jacinto Labailla* (pàg. 39; 1 col.).
48. FRANCESC ALGARRA: *La nit de les ànimes* (pàg. 39; mitja col.) = (poesia).
49. NÓVES (pàgs. 39 i 40; 1 col. i 3/4).
50. Anuncis y Reclams (pàgs. 40; mitja col.) = (el primer anuncia l'Eloquència Catalana, de Francesc Fayos i Antoni; el segon, és semblant als dels núms. 13, 23 i 41).

Número VI. — 15 març 1885

51. *Lo Rat-Penat. Sesió apologètica en honor del mestre compositor Joan Batiste Comes* (pàgs. 41 a 43; 3 cols. i 1/3).
52. MANUELA AGNÈS RAUSELL: *Al insigne músich valencià, Joan Batiste Comes* (pàg. 43, mitja col.) = (poesia).
53. LLUÍS CEBRIAN MEZQUITA: *Al Sr. En Salvador Giner, mestre musich valencià, continuador de les glories de En Joan B. Comes. Sonet* (pàg. 43; 1/3 de col.).
54. JOAN DE LA C. MARTÍ: *En recort á Ribalta, autor del retrato de Joan B. Comes que tenim present* (pàg. 43; 1/3 de col.) = (poesia).
55. CONSTANTÍ LLOMBART: *Al distinguit mestre de capella En Joan Guzman ab motiu d'haber restaurat les obres del excelent compositor valencià, Joan Batiste Comes. Sonet* (pàg. 44; 1/3 de col.).
56. JOAN DE LA C. MARTÍ: *Al honorable restaurador de les obres de Còmes, senyor Guzman. Decima* (pàg. 44; un vuitè de col.).
57. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *Historia gramatical...* (pàgs. 44 i 45; 1 col. i mitja) = (continuarà).
58. JOSEP BODRIA: *Costums de ma terra* (pàg. 45, 1 col.) = (poesia).
59. IGNACI FARRÉ I CARRIÓ: *Un recort* (pàgs. 45 i 46; 1 col.).
60. *Jochs Florals* (pàg. 46; 2/3 de col.) = (és la convocatòria).
61. FRANCESC BARBER: *Cantars valencians. (D'una colecció premiada en los Jochs Florals de 1885.) A mon volgut mestre y entusiasta valencianiste, En Constantí Llobart* (pàg. 46; 1 col.).
62. R. DE CORELLA: *Correspondencia Catalana* (pàgs. 47 i 48; 2 cols. i 1/10 de col.).
63. NÓVES (pàg. 48; 1 col.)

64. Als senyors subscriptors (pàg. 48; 1/3 de col.).
 65. Correspondència particular de «Lo Rat-Penat» (pàg. 48; 1/3 de col.).

Número VII. — 1 abril 1885

66. *Jochs Florals de Valencia* (pàgs. 49 a 51; 3 cols.) = (crònica de l'acte).
 67. VÍCTOR IRANZO SIMON: *La dona valenciana* (pàg. 51; 1 col. i 1/2) = (poesia).
 68. JOSEP F. SANMARTÍN I AGUIRRE: *A la Verge* (pàgs. 51 i 52; 1 col. i 1/2) = (poesia).
 69. VÍCTOR IRANZO I SIMON: *Arrós, taronja, vi* (pàgs. 52 i 53; 3 cols.) = (poesia).
 70. LLUÍS CEBRIAN MEZQUITA: *À Jaume Ier Sonet* (pàgs. 53 i 54; 1/5 de col.).
 71. *Academia Espanyola. Romans del Rey En Jaume* (pàg. 54; 1 col. i 1/10) = (És la convocatòria, comentada, d'un premi de l'Acadèmia).
 72. MAGDALENA GARCIA BRAVO: *Ahir y vuy* (pàg. 55; mitja col.) = (poesia).
 73. Nòves (pàgs. 55 i 56; 3 cols.).
 74. Correspondència particular de «Lo Rat-Penat» (pàg. 56; 1/3 de col.).

Número VIII. — 15 abril 1885

75. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *Historia gramatical...* (pàgs. 57 i 58; 2 col.) = (sembla acabar, perquè no s'hi anuncia que continuarà, com és costum de fer-ho).
 76. TOMÀS VILLARROYA: *Canzó á la mort del pintor valenciá D. Antoni Cavana*. (pàgs. 58 i 59; 1 col.) = (poesia).
 77. FRANCESC TARÍN: *Apunts històrichs y criticchs...* (pàgs. 59 a 61; 4 cols.) = (continuarà).
 78. JACINT VERDAGUER: *La cegueta* (pàg. 61; 1 col.) = (poesia).
 79. *Joventud Caiòlica de Palma de Mallorca. Certamen lliterari. Convocatoria per l'any 1885* (pàgs. 61 i 62; 1 col.).
 80. CONSTANTÍ LLOMBART: *Lo crit del renaiximent* (pàg. 62; 1 col. i mitja) = (poesia).
 81. LO CORRESPONSAL: *Correspondencia Alicantina* (pàgs. 62 i 63; 1 col.).
 82. ANTONI RUIZ CARUANA: *Prech a la Mare de Deu* (pàg. 63; 1/4 de col.) = (poesia).
 83. JOSEP MARIA PUIG TORRALVA: *En la mort del primer actor, En Antoni Esteve* (pàg. 63; 1/3 de col.) = (poesia).
 84. MARCEL·LÍ MATA I IRANZO: *Cantars* (pàg. 63; 1/2 col.) = (poesia).
 85. FRANCESC ALGARRA: *A la memoria del malhaurat actor, En Antoni Esteve* (pàgina 64; 1/3 de col.) = (poesia).
 86. Nòves (pàg. 64; 1 col. i 1/5).
 87. Anuncis y Reclams (pàg. 64; 1/4 de col.) = (és una repetició del núm. 50, primera part: anuncia l'Eloquència catalana).

Un resum estadístic dels textos permet de classificar-los així:

- Poesia*: 34 textos (núms. 3, 7, 10, 11, 17, 18, 22, 23, 28, 35, 37, 39, 43, 45, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 67, 68, 69, 70, 72, 78, 80, 82, 83, 84 i 85).
Notícies: 8 textos (núms. 12, 19, 30, 40, 49, 63, 73 i 86).
Estudis filològics i literaris: 7 textos (núms. 4, 24, 34, 36, 44, 57, 75).
Anuncis i reclams: 7 textos (núms. 13, 20, 31, 41, 50, 64 i 87).
Convocatòries: 6 textos (núms. 26, 27, 38, 60, 71 i 79).
Correspondències: 5 textos (núms. 29, 62, 65, 74 i 81).

Estudis històrics: 4 textos (núms. 21, 32, 42 i 77).

Documents històrics: 3 textos (núms. 6, 8 i 9).

Documents societaris: 3 textos (núms. 1, 15 i 16).

Cròniques socials: 3 textos (núms. 14, 51 i 66).

Clàssics: 2 textos (números 5 i 25).

Iniciadors de la Renaixença: 2 textos (núms. 33 i 76).

Proses vàries: 2 textos (núms. 2 i 59).

Crítica literària: 1 text (núm. 46).

Per a completar l'anàlisi dels sumaris, més avall farem algunes consideracions. Ara, tot seguit, drecem quatre índexs alfabètics: de publicacions, de corporacions, de topònims, i onomàstic. Al primer, hi són inclosos tant els periòdics i els llibres impresos esmentats com les obres de teatre o les poesies — no incloses als sumaris — de les quals hom fa esment. A l'índex onomàstic, hem procurat d'aclarir tots els dubtes derivats de l'esment d'un sol cognom. I sempre que la redacció podia induir a error emprant una ortografia errònia, ho fem constar. La xifra que segueix cada menció correspon a la pàgina on es troba.

VI

ÍNDEX DE PUBLICACIONS ESMENTADES

Abdiel, 27.	La casa de campo, 56.
Los Amichs Tintorers, Barcelona, 15.	El claustro de San Francisco, 27.
L'amor a vora mar, 64.	Cobles al preciós cor de Jesús, 45.
A la sombra del ciprés, 28.	Colección de cartas histórico-críticas en que se convence que el Rey D. Jaime I de Aragón no fué el verdadero autor de la Crónica o comentarios que corren a su nombre, 57.
Als musichs valencians, 43.	Constança d'Aragó, 28.
A primera sangre, 24.	Lo Constitucional, 63.
El arco de la Almudaina, 27.	Crònica del Rei En Jaume I, 57.
L'Atlàntida, 23, 47, 56.	Cuarto Centenar de la Conquista de Valencia, 34.
L'Aube Provençale, 22, 23.	La Cudolada, 3, 64.
El auxiliar del maestro catalán, 23.	Chochim, 63.
L'Avenç, 24, 55.	Dans i Perjudicis, 23.
La bellesa, 47.	Lo darrer agermanat, 8.
Biografía d'En Pau Piferrer, 23.	Décadas de la Historia de la Coronada Ciudad y Reino de Valencia, 34, 60.
Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer, Vilanova y la Geltrú, 15, 55.	Diario de Palma, 28.
Boletín del Círculo de la Juventud Mercantil, Barcelona, 55.	Diccionario Valenciano-Castellano, 56
Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, Palma de Mallorca, 55.	Don Jaime I el Conquistador, 34, 44.
La brama dels llauradors, 3.	La dona valenciana, 50.
Lo breviarí d'amor, 45.	Dos hijas, 63.
Càntics d'amor, morals, espirituals e de mort, 3, 13.	Ecce-Homo, 23.
La Caridad es la Religión, 24.	
Caritat, 31, 38, 39, 56.	

- El Eco de la Instrucción, Barcelona, 55.
 Economía política elemental, 33.
 Eloqüència Catalana, 15, 40.
 En una orxateria valenciana, 56.
 Ensaig d'ortografia llemosina, 56.
 L'Escanyapobres, 23, 47.
 Florecillas, 56.
 Fuero Viejo de Castilla, 58.
 Funfulla, Roma, 47.
 Furs de València, 43, 44.
 El Gafaut, 64.
 La gatita del cura, 56.
 La Germania de Valencia, 10.
 La gossa faldera, 23.
 Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana, 32.
 Gramàtica valenciana, 39.
 Historia de Galicia, 58.
 Historia de la Ciudad y el Reino de Valencia, 35.
 Historia del renacimiento lemosín en Cataluña, Valencia y Mallorca, 15.
 Historia de Valencia, 35.
 IdiHis i Cants Místics, 31.
 La Ignorancia, Palma de Mallorca, 24, 32, 55.
 La IHustració Catalana, 24, 48.
 La IHustració Sabadellense, 24.
 L'Indígena, Tolosa, 37.
 Íntimes, 47.
 Ja el tinc, 32, 55.
 La Ladarna, 47.
 Llibre de les dones, 3.
 Llibre de Saviesa, 44.
 Llibret de Versos, 25, 31, 40, 42.
 Mallorca poètica, 27.
 La lengua catalana considerada históricamente, 29.
 El Mercantil Valenciano, 55.
 La Moma, 56.
 El Museo Balear, 24.
 La Música Catalana, 23.
 La nit dels Reis, 24.
 Nostre escut, 47.
 Oda a Barcelona, 23.
 Oda a la Pàtria, 23.
 L'Orgue religiós, 43.
 El Palleter, 2.
 París-Murcia, 8.
 Las Partidas, 57.
 Pesca del bou, 34.
 El pino de los Montcada, 27.
 La plega, 14, 22.
 Poema del Cid, 36.
 Precs al Santíssim Sacrament, 42.
 Las Provincias, 15, 49, 55.
 La puerta de Santa Margarita, 27.
 El Puig de Na Fatima, 27.
 Qüentos mallorquins, 55.
 Regimen Civitas Regnum Valentiae, 60.
 La Renaixença, 16, 24, 48.
 El Retiro, 56.
 La Revista de Castellón, 24.
 La Revista Literaria, Barcelona, 24.
 La Revista de Sabadell, 55.
 Revista del teatre català, 23.
 Rimas varias, 27.
 Romancer d'En Jaume el Conqueridor, 54.
 Sálvese quien pueda, 24
 El Semanario Católico, Alacant, 63.
 Los siglos ante Jesucristo, 27.
 Lo somni de Joan Joan, 3.
 Sota terra, 47, 23.
 Tableau de la littérature au Moyen Age, 37.
 La tea de la discòrdia, 24.
 La Traca, 56.
 Lo tresor dels germanells, 24.
 Trobes, 6, 25, 45.
 La trompeta de la sal, 23.
 Un casament per política, 56, 64.
 Una fulla de llorer, 56, 64.
 La Unidad Católica, 28.
 Valencia-Alcira, 8, 24.
 Valencia-Andalucía, 24.
 València nevada, 31.
 La Veu del Camp, Reus, 55.
 La Veu de la Comarca, Valls, 55.
 La Veu del Montserrat, Vic, 24, 55.
 La vida de Sant Léger, 36.
 La vida de Santo Domingo de Silos, 36.

VII

ÍNDIX DE CORPORACIONS ESMENTADES

- Acadèmia Ausiasmarchina, 39, 40.
 Academia de Buenas Letras de Sevilla, 64.
 Acadèmia Espanyola, 54.
 Academia de la Historia, Madrid, 64.
 Academia de la Juventud Católica, València, 56.
 Academia de los Nocturnos, 2.
 Ajuntament d'Albaida, 56.
 Ajuntament de Barcelona, 23.
 Ajuntament de València, 8, 10, 24, 50, 54.
 Artesans, escola d', 8, 10, 46, 50.
 Associació Catalanista d'Excursions Científiques, 23, 31, 47.
 Associació d'Excursions Catalana, 31.
 Ateneu-Casino Obrer de València, 8, 22.
 Ateneu Científic i Literari de València, 10.
 Ateneo Mercantil de València, 56.
 El Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera, 55.
 Biblioteca Vaticana, 64.
 Capítol de la Seu de València, 41.
 Casino Instructiu de València, 48.
 Centre d'aquarel·listes de Barcelona, 47.
 Centre Català, 31, 32.
 Centre Excursionista de València, 10.
 Cercle Valencià, 46, 50, 53.
 Companyia Naviera Valenciana, 40.
 Companyia de Tramvies de València, 40.
 Conservatori de València, 8, 41.
 Corts de Cadis, 59.
 Diputació Provincial de València, 55.
 Estudis Generals de València, 13.
 Institut de Foment del Treball Nacional, 47.
 Institut de segon ensenyament de València, 10.
 Jocs Florals de Barcelona, 16, 23, 28, 30, 31.
 Jocs Florals de València, 11, 16, 23, 31, 32, 46, 47, 48, 49, 50, 51.
 Joventut Catòlica de Palma de Mallorca, 61, 62.
 Joventut Catòlica de València, 10.
 Museu Martorell, 47.
 Orfeó Valencià, 8, 14.
 L'Oronella, 55.
 Societat Arqueològica LuHiana, 55, 61.
 Societat de Bibliòfils Valencians, 64.
 Societat Econòmica d'Amics del País de València, 46, 50.
 Societat Econòmica d'Amics del País d'Alacant, 63.
 Societat Valenciana d'Agricultura, 46, 50, 52.
 Teatro Español, Alacant, 63.
 Unión Obrera Balear, 64.
 Universitat de València, 13, 24.

VIII

ÍNDIX DE TOPÒNIMS ESMENTATS

- Adzaneta, 15.
 Alacant, 46, 48, 50, 51, 56, 62, 63.
 Albaida, 8, 15, 24, 56.
 Alcoi, 56.
 Alforí, l', 15.
 Alzira, 8.
 Aragó, 44, 45.
 Arles, 37.
 Barcelona, 15, 23, 34, 36, 37, 44, 47, 48, 55, 56.
 Bearn, 36.
 Bèlgica, 15.
 Benimaclet, 35.
 Benissoda, 15.
 Bolonya, 25.
 Bocarent, 5, 15.

- Cabanes de l'Arc, 10.
 Campanar, 35.
 Carcaixent, 55.
 Carcassona, 36.
 Castelló, la plana de, 29.
 Castelló de la Plana, 10, 48, 56.
 Cocentaina, 25.
 Coïmbra, 25.
 Covadonga, 30.
 Cullera, 48.
 Empúries, 30.
 Frankfurt, 26.
 Gandia, 32, 55.
 Godella, 16, 40.
 Limotges, 36.
 Lió, 26.
 Liverpool, 8, 11, 15.
 Lleida, 25, 31, 42.
 Llíria, 29.
 Madrid, 16, 26, 27.
 Magúncia, 26.
 Mallorca, illa de, 44, 45, 47.
 Montpeller, 56, 34.
 Morella, 10.
 Morvedre, 17, 18, 19, 31, 39, 46, 50.
 Muret, 37, 44.
 Múrcia, 8.
 Narbona, 36.
 Onda, 46, 50.
 Ontinyent, 15.
 Palma de Mallorca, 8, 27, 56.
 Palmes, desert de les, 10.
 Palestina, 45.
 Palomar, el, 15.
 París, 8, 16, 25, 37.
 Patraix, 35.
 Pobla Llarga, la, 55.
 Poble Nou de la Mar, 56.
 Poblet, monestir de, 57.
 Provença, 36.
 Quatretonda, 48.
 Reus, 47.
 Roma, 12, 25, 26, 40, 42, 47.
 Rosselló, 31, 36, 44.
 Russafa, 6, 7, 32, 35.
 Salamanca, 25.
 Sant Miquel de Cuixà, 36.
 Sueca, 24, 48, 56, 64.
 Tarassona, 26.
 Tarragona, 27, 36.
 Toledo, 16.
 Tolosa, 37.
 Torís, 48.
 València, 5, 6, 7, 17, 18, 19, 24, 25, 26,
 30, 31, 33, 34, 35, 37, 40, 41, 42,
 44, 47, 48, 55.
 Vic, 36, 48.
 Vilanova i la Geltrú, 15.
 Vila-real, 50, 51.
 Xàtiva, 48, 56.
 Xúquer, Ribera del, 8, 15, 24.

IX

ÍNDIX ONOMÀSTIC

- Abella, Lluís d', 18.
 Abril, Salvador, 31.
 Adrià, cardenal, 35.
 Àger, Ramon Berenguer d', 7.
 Agnesio (vegeu Anyés).
 Aguilar, Pasqual, 56.
 Aguiló, Marià, 23.
 Aguiló i Forteza, Tomàs, 8, 27, 28.
 Aguirre i Matiol, Josep, 10, 14, 50, 80.
 Alària (pintor), 55.
 Alcahalí; Josep Ruiz de Lihory, baró d',
 10, 14, 50, 54.
 Alentorn, Eduard B., 16.
 Alexandre VI, 2.
 Alfons X el Savi, 57.
 Algarra, Francesc, 39, 48, 56, 64.
 Aloisi, Giovanni Battista (escrit Aloiso),
 42.
 Amat i Maestre, Miquel, 63.
 Amorós, Amanci, 50.
 Amorós, Ciril, 50.
 Amorós, Eugeni, 14, 24, 31, 48.
 Amorós i Manglano, Casilda, 50, 55.
 Andreu, senyora d' (vegeu La Cerda,
 Isabel).
 Angresola, Esteve, 10, 41.

- Anjou, Carles d', 28.
 Anyés, Joan Baptista (escrit Agnesio), 2.
 Aparisi i Guijarro, Antoni, 2.
 Aramburo (òptic), 16.
 Aribau, Bonaventura Carles, 16, 23.
 Armendaiz, Mme., 16.
 Arolas, Joan, 2.
 Artorella, 7.
 Asnar, Fortuny (escrit: Aznar), 7.
 Aspiroz, Francesc Xavier, 2.
 Assagra, Pere Fernández d' (escrit: Pedro Fernández de Azagra), 7.
 Aulés, Eduard, 23.
 Aulèstia, Antoni, 25, 47.
- Badia (actor), 64.
 Baixauli, Marià, 51.
 Balaguer, Víctor, 24, 29, 30.
 Baldoví, Josep Bernat, 2, 56, 64.
 Banús, 10.
 Barber i Bas, Francesc, 8, 46, 48, 56.
 Bartrina, Francesc, 16, 31.
 Baylon, Anicet, 2.
 Bazan, Domènec, 23.
 Beltran, Concepció, 22.
 Bellera, Arnau Guillem de, 18, 19.
 Bellmont, 10.
 Benavent (músic), 44, 48, 50.
 Benlliure, Blai, 16.
 Benlliure, Josep Antoni, 16.
 Benlliure, Marià, 16.
 Berenguer, bisbe de Barcelona, 7.
 Bernat, sant, 2.
 Bertran, sant Lluís, 2.
 Beuter, Pere Antoni, 2.
 Béziers, Matfré Ermengau de (escrit: Bezeys), 45.
 Binimelis, Miquel, 62.
 Blanes, Vidal de, 19.
 Blasco, Francesc, 8, 50.
 Blasco del Cacho, Maria, 6.
 Bodria, Josep, 14, 24, 31, 40, 45, 48.
 Boeci, Ancius Manlius Torquatus Severinus, 6.
 Bofarull i de Brocà, Antoni, 29.
 Boil, Pere, 2.
 Boix, Vicent, 2, 9, 35, 46, 50.
 Bondia (orador sagrat), 64.
 Bonilla, Josep Maria, 2.
 Bono, beat Gaspar, 2.
- Borja, Sant Francesc de, 2.
 Borso (Emili Borso di Carminati?), 10.
 Brel, Josep, 55.
 Burriel, Eugeni? Facund?, 10.
 Busó, Irene, 40.
 Busó i Tàpia, Benet, 1, 10, 24, 31, 32, 41, 42, 43, 53.
- Caballero Infante, 55.
 Cabanilles, Jeroni, 35.
 Calatayud, 63.
 Calixt III, 2.
 Campo, marquès Josep de, 49.
 Campoamor, Ramon de, 24.
 Candela, Jaume, 5.
 Candela (pintor), 40.
 Canelles, Vidal de, 13, 44.
 Capilla, Vicent, 2.
 Capuz (escultor), 2.
 Capuz, Josep?, 48.
 Carles, arxiduc, 59.
 Carles I d'Espanya, 35.
 Castelló, Berenguer, 35.
 Castelló, Pere, 6.
 Castro, Guillem de, 13.
 Cavana, Antoni, 58.
 Cavanilles, Antoni Josep, 2, 13.
 Cebrian Mezquita, Lluís, 20, 43, 50, 53, 54.
 Centelles, família, 18, 19.
 Centelles, Bernat de, 18, 19.
 Centelles, Guillem de, 19.
 Cerda, Lluís de la, 19.
 Cerda d'Andreu, Isabel la, 9.
 Cervantes, Miguel de, 13.
 Cervelló, Guillem de, 7.
 Cervelló, Joan, 2.
 Cerdà, Jaume, 62.
 Cèsar, Juli, 30.
 Cid, el, 26, 36.
 Cirujeda, canonge, 41.
 Ciscar, Gabriel, 2, 13.
 Coca, Emili, 23.
 Colell, Jaume, 48.
 Collado (metge), 2, 13.
 Colmeiro, Manuel, 33.
 Colomes, Joan Baptista, 2.
 Comes, Jerònima, 5, 6.
 Comes, Joan Baptista, 2, 32, 40, 41, 42, 43, 44.

- Comes, Pere Pau, 42.
 Compte, Pere, 2, 13.
 Connolly, 8, 11, 15.
 Constança de Sicília, 28.
 Corella, R. de (pseudònim), 23, 48.
 Cornell, Pere (escrit: Cornelio), 7.
 Coroleu, Josep, 23.
 Coronado, Manuel, 8.
 Cotanda, Josep?, 2.
 Cuevas, 10, 15.
- Chabret, Antoni, 17, 18, 19, 50.
- D'Alary, 3.
 Dameto i Cotoner, Nicolau, 62.
 Danvila i Collado, Manuel, 11.
 Desclot, Bernat, 37.
 Destorrents, Celestí, 57.
 Diago, Francesc, 2.
 Dolça de Provença, 36.
 Domènech, Frederic, 24.
 Domingo i Marquès, Francesc, 8.
 Domínguez (músic), 14, 24.
 Domínguez, misser Joan, 18.
- Echegaray, José, 64.
 Entença, família, 24.
 Entença, Berenguer d', 7.
 Entença, Guillem d', 7.
 Erill, Guillem d', 7.
 Escalante, Eduard, 24.
 Escobar, Diego de, 19.
 Escolano, Gaspar Joan, 2, 34, 35, 60.
 Escrig i Martínez, Josep, 56.
 Escrivà, 24.
 Eslava, Hilarion, 42.
 Espí, Josep, 24, 31, 32, 44, 48.
 Espinosa, Jeroni Jacint, 2.
 Espronceda, José de, 37.
 Esteban Ruiz, P. Miquel, 31, 39.
 Esteve, Antoni, 56, 63, 64.
 Esteve, Lluís, 50, 52.
 Esteve, Rafael, 2, 13.
 Eutropi, sant, 2.
- Factor, beat Nicolau, 2.
 Farnés, 47.
 Farré i Carrió, Ignasi, 20, 32, 45, 46, 48.
 Fayos Antoni, Francesc, 15, 32, 38, 39, 50, 55, 64.
- Febrer, Jacme, 2, 3, 4, 24, 25, 45.
 Felip II, 56.
 Felip V, 2, 47, 59.
 Fenollar, Bernat, 3, 4, 21, 24.
 Fernández de Azagra, Pedro (vegeu As-sagra).
 Fernández de Heredia, Joan, 19.
 Ferran d'Aragó, 3, 19.
 Ferran, infant d'Aragó, 7.
 Ferré, Miquel, 6.
 Ferrer, sant Vicent, 2, 13, 18, 42, 50, 56, 64.
 Ferrer i Bigné, Rafael, 24.
 Ferrer d'Orga, Josep, 34.
 Ferriz, cardenal Pere, 25, 26.
 Franquesa i Gomis, Josep, 16, 31.
 Frates, Antoni, 62.
 Frederic III d'Alemanya, 26.
 Forteza, Tomàs, 40.
 Forteza i Valentí, Jeroni, 27, 28.
 Fos, Joaquim Manuel, 13.
 Fronsac, duc de, 3.
 Fuente el Sol, marquès de, 40.
 Fuster (escultor), 40.
 Fuster, Joan Pastor, 2.
 Fuster, tinent d'Alcalde, 10.
 Fuxà i Leal, Manuel (escrit també Fluxà), 16, 23.
- Galiana, Vicent, 32.
 Galle i Beltrán, Josep (escrit també: Gallet), 10, 11, 47.
 García Bravo, Magdalena, 9, 14, 24, 55.
 García de Herrera, Pedro, 19.
 García Larrosa (pintor), 40.
 Garcia Romeu (escrit: Garcia Romero), 7.
 Garellly, Nicolau, 2.
 Gascó, Vicent, 2.
 Gascó, Lluís?, 48, 56.
 Gasch, 48.
 Gassull, Jaume (escrit: Gaçull), 3, 4, 21.
 Gastaldo, 15.
 Gayarre, Julián, 16.
 Genís, Salvador, 23.
 Genovès (pintor), 55.
 Germana, vireina, 35.
 Gilabert, Antoni, 2.
 Gil Polo, Gaspar, 2, 11.
 Gimeno Valdivieso, 24.

- Giner, Estanislau, 46.
 Giner, Salvador, 41, 43.
 Ginés Pérez, Joan, 42.
 Goltis, Paulo de, 26.
 Gómez Salvador, Constantí, 40, 50, 64.
 Gómez de Sandoval, Diego, 9.
 Gomis, Josep Melcior, 2, 32.
 Gonzalo Moron, Fermí, 2.
 Gottschalk, Louis-Moreau (escrit: Goschalk), 48.
 Granell, Joan Baptista, 24, 56, 64.
 Grima, Vicent, 55.
 Gudar, Assalit de, 6.
 Guillem, notari real, 7.
 Guillot, 40.
 Guiot, Dionís, 45.
 Gumà, 23.
 Guzmán, Joan Baptista, 32, 41, 42, 43, 44.

 Hernández, 50.
 Herreros, Francesc Manuel de los, 62.
 Homer, 3.
 Huguet, Nicolau, 40.

 Imola, fra Lluís, 26.
 Indíbil (escrit: Indivil), 29.
 Iranzo i Simon, Víctor, 10, 14, 31, 32, 45, 50, 51, 52, 53.
 Ixart i Moragas, Josep, 16, 31.

 Janini, 30, 40, 48, 55.
 Jaume I, 2, 7, 10, 13, 19, 23, 24, 29, 34, 37, 44, 45, 50, 53, 54, 57.
 Joan I, 17, 34, 35, 59.
 Joan, Berenguer, 18.
 Joan, Jordi, 2.
 Joanes, Dorotea, 5, 6.
 Joanes, Joan de, 2, 5, 13, 42, 50.
 Joanes, Margarida, 5, 6.
 Joanes, Vicent, 5, 6.
 Jofré, fra Joan, 18.
 Jordan, Francesc, 2.
 Juste, Xavier, 16.

 Klopstock, Friedrich Gottlieb, 28.

 Labaila, Jacint, 9, 14, 30, 31, 39.
 Lacombe, Emília, 8.
 Larmig, 24.

 Lassala, Manuel, 2.
 Lechon, 10.
 Lersundi, Francesc, 2.
 Liçana, Roderic (escrit: Rodrigo Lisana), 7.
 Liern, Rafael Maria, 32.
 Lieutaud, Víctor, 22.
 López (actor), 24.
 López, Joaquim Maria, 2.
 López, Vicent, 2.
 López Beltrán, Vicent, 24, 64.
 Lozano, Elvira, 55.
 Luitprand (escrit: Luit-Praud), 3.
 Luna, Artal de, 7.
 Lunyer, Lluís, 47.
 Lupià i Bagès, bisbe Hug de, 19.

 Llanas, Albert (escrit: Lianas), 23.
 Llenar, Francesc, 23.
 Lleonart (pintor), 48.
 Llinàs, Carles, 48.
 Llistar, Arcadi, 50.
 Llombart, Constantí, 7, 10, 24, 31, 37, 38, 40, 43, 44, 46, 48, 56, 62, 64.
 Licp (o Lupus), 7.
 Llorenç, sant, 2.
 Llorens (actor), 56.
 Llorens, Cristòfol, 5, 6.
 Llorens, Joan, 2, 13, 35.
 Llorens, Manuel, 24.
 Llorens, Onofre, 5, 6.
 Llorente, Teodor, 9, 10, 15, 40, 50, 55.
 Lluís XIV, 3.
 Lluís de França, sant, 33.
 Llull, Ramon, 61.
 Llúria, Roger de, 37.

 Maiques, mossèn Miquel, 6.
 Mandoní, 29.
 March, Ausiàs, 2, 3, 11, 13, 15, 24, 32, 39, 42, 50, 55, 63.
 Marcel I, papa, 42.
 March, Miquel?, Esteve?, 2.
 Marín (músic), 8.
 Martí l'Humà, 18.
 Martí, Joan de la Creu, 24, 43, 44, 48.
 Martí, Manuel, 2.
 Martín i Soler, Vicent, 2, 13.
 Martínez (orador sagrat), 64.
 Martínez, Crisòstom, 2.

- Martínez Aloy, Josep, 48.
 Mas, Francesc, 16.
 Maspons i Labrós, Marià, 16, 31.
 Mata (orador sagrat), 64.
 Mata Iranzo, Marcehí, 53.
 Matheu, Francesc, 29.
 Matheu i Sanç, Llorenç, 60, 64.
 Mayans i Ciscar, Gregori, 2.
 Maza, Blasco, 7.
 Mendelssohn, Felix, 41, 48.
 Mengual, 6.
 Mestres, Apehles, 7.
 Metesio, cardenal, 25.
 Mey, vídua de Joan, 57.
 Meyerbeer, Giacomo, 8.
 Milà i Fontanals, Manuel, 30.
 Minguet, Berenguer, 18.
 Mínguez, Joan Baptista, 2.
 Miquel, Vicent E.?, 63.
 Miquel Àngel, 42.
 Modef (o Mudafe; escrit: Mudef), 7.
 Mollà (pintor), 55.
 Moncrif, 3.
 Monleon, Rafael? Sebastià?, 2.
 Montalban, 16.
 Montcada, Francesc de, 2.
 Montcada, Guillem de (escrit: Montecatano), 7.
 Montcada, Miquel de, 2.
 Montenegro, Antònia de, 26.
 Montserrat, Vicent-Salvador?, 2.
 Morató, fra Joan, 5.
 Morales, Francesc, 42.
 Morales San Martín, Bernat, 48.
 Morel-Fatio, Alfred, 64.
 Muntaner, Ramon, 37.
 Muñoz, Joan Baptista, 2.

 Nàrrison, 16.
 Navarro Reverter, Joan, 10.
 Nebot, Josep, 50.
 Nebridi, sant, 2.
 Nicolàs, 40, 55.
 Nolla, 40.
 Noulet, 36.
 Núñez Sancho, 7.

 Odena, Ramon Guillem d', 7.
 Oleguer, sant, 36.
 Oliba, abat, 36.

 Oller, Narcís, 23, 47.
 Ortega, Ramon, 56.
 Ortells (actor), 64.
 Ortí i Mayor, Josep, 34, 60.
 Orts, vídua d', 55.
 Otger Cataló (escrit: Otger de Catulon), 29.

 Palanca i Roca, Francesc, 50.
 Palestrina, Giovanni-Pierluigi, 42.
 Pallarès, 24.
 Pallars, Roger de (escrit: Pallarés), 7.
 Parcerisa, Francesc-Xavier, 23.
 Parra, Josep-Felip, 2.
 Parres i Hernández, Joan-Lluís, 32, 55.
 Pasqual i Genís, Cristòfor, 2.
 Pastor, Francesc, 10.
 Pau II, 26.
 Pau, Francesc-Manuel, 16, 31.
 Pavlovski, Isaac, 47, 55.
 Peidró, 24.
 Pellicer, Vicent, 55.
 Pellico, Silvio, 27.
 Penella, Manuel, 8, 31.
 Penya, Pere d'Alcàntara, 55.
 Perales, Joan Baptista, 35.
 Pere I de Castella, 17.
 Pere I de Catalunya-Aragó, 37, 44.
 Pere III de Catalunya-Aragó, 2, 17, 19.
 Pere Pasqual, sant, 2.
 Pepratx, Justí, 30.
 Perellós, Francesc de, 18.
 Perellós, Ramon de, 19.
 Pérez Aznar, Joan, 63.
 Pérez i Bayer, Francesc, 2.
 Pérez de Calatayud, Ximèn, 18.
 Pérez Gascon, 2.
 Pérez i Rodríguez, Pasqual, 2, 32.
 Perera, Pere-Pau?, 2.
 Peris, Vicent, 2, 35.
 Peris i Mencheta, Francesc, 40.
 Peris i Valero, Josep, 2.
 Piferrer, Pau, 23.
 Pineda, Andreu-Martí, 3, 24.
 Piquer, Joan-Crisòstom, 2.
 Pius II, 26.
 Pizcueta, Feliu, 3, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 24, 31, 32, 40, 41, 44, 48, 50, 54.
 Plasència, Joan-Baptista, 2, 14, 32, 48.
 Plaza, Joan, 2.

- Pons i Gallarza, Josep-Lluís, 62.
 Porpora, Nicola, 42.
 Portugal, santa Isabel de, 2.
 Poza, 29.
 Prats (actriu), 64.
 Provença, Adelaida de, 36.
 Prim i Prats, Joan, 23.
 Pròixita, Olf de, 2.
 Pueyo, Vicent, 9, 24.
 Puig, Joaquim, 55.
 Puig i Torralva, Josep-Maria, 14, 19, 20,
 29, 30, 36, 37, 44, 45, 48, 56, 57,
 58, 63.

 Quadrado, Josep-Maria, 27, 28.
 Queralt, Pere de, 7.
 Querol, Vicent? Wenceslau, 16, 31.

 Ramon (actor), 24, 64.
 Ramon Berenguer III, 36.
 Rausell, Manuela-Agnès, 14, 15, 43, 48.
 Reguer, marquès del, 62.
 Reig, 55.
 Reig i Garcia, Ferran, 9, 10.
 Requesens, Lluís, 23.
 Rey, Cònsol del, 8.
 Ribalta, Francesc, 2, 41, 43.
 Ribera, Joan de, 42.
 Ribera, Josep, 2, 41.
 Ribelles, Bartomeu, 2.
 Richart, Ferran, 8, 40.
 Richelieu, 3.
 Riera i Bertran, Joaquim, 23.
 Ripollés Ramos, Ramir, 28, 29, 31, 51.
 Riquer, 23.
 Rivera, 10.
 Rodríguez, E., 24.
 Rodríguez, Josep, 2.
 Rodríguez de Cepeda, Antoni, 50.
 Roig (actor), 64.
 Roig, Jaume, 3, 24, 64.
 Roig i Civera, Antoni, 24, 62.
 Rois de Corella, Joan, 2.
 Rojas Clemente, Simón de, 2.
 Rosselló, Jeroni, 62.
 Rossini, Gioacchino-Antonio, 8, 44.
 Ruiz, D., 24, 64.
 Ruiz, E., 24.
 Ruiz, R., 64.
 Ruiz i Caruana, Antoni, 48, 63.

 Ruiz de Lihory, Josep (vid: baró d'Al-
 cahalí).

 Sadurní, Josep, 51.
 Sales, Miquel, 10.
 Salvà i Pérez, Vicent, 2.
 Salvador, Jaume, 16.
 Sanmartín i Aguirre, Josep-Francesc, 15,
 50, 51, 52.
 Sant Jordi, Jordi de, 45.
 Sant Ramon, Ferran de, 18.
 Sant Vicent, Guillem de, 7.
 Sardà, Joan, 23.
 Selma, Ferran, 2.
 Senís, Eduard, 8.
 Serrano (pintor), 40.
 Serrano, Josep, 24.
 Silos, sant Domènec de, 36.
 Silvela, Manuel, 16.
 Silvestre (músic), 64.
 Sirera, mossèn Joan, 5, 6.
 Sisteron, Albert de, 37.
 Siurana, Jaume, 2, 3, 24.
 Sixt IV, 26.
 Soler, pare, 18.
 Soler, Frederic (Pitarra), 23, 47.
 Soriano i Donday, Antoni, 24, 56, 64.
 Sorolla, Guillem, 2, 35.
 Soumet, Alexandre, 28.
 Suppé, Franz von, 8.

 Tarín, Francesc, 33, 34, 35, 59, 60, 61.
 Teixidor, fra Josep, 2.
 Tell, Guillem, 47.
 Timoneda, Joan de, 13.
 Timor, Josep, 8.
 Torre, Josep Maria de la, 6.
 Torres Amat, Feliu, 36.
 Tosca, Tomàs-Vicent, 2, 13.
 Tourtolon, Charles-Jean-Marie baró de,
 34, 44, 57.
 Tramoyeres i Blasco, Lluís, 24, 32.
 Trobat, 10.

 Ubach i Vinyeta, Francesc, 47.
 Urgell, comte d', 19, 36.

 Valentí, Lluís-Joan, 3.
 Valls i Vicens, Josep-Maria, 47.
 Vallès i Ribot, Josep, 16, 31.

- Vallmitjana, Agapit, 16, 23.
 Vallmitjana, Venanci, 16.
 Van Gruisen, Albert H., 8, 11, 15.
 Vaquero, doctor, 16.
 Vega, Garcilaso de la, 13.
 Vega, Lope de, 13.
 Verdaguer, Jacint, 23, 31, 36, 38, 39,
 47, 56, 61.
 Vergara, Francesc i Ignasi, 2.
 Viana, Carles de, 3.
 Vicetto, Benito, 58.
 Viciano, Martí de, 2, 13.
 Vidal, Ignasi, 50.
 Vidal, Magí, 62.
 Vilaragut, família, 19.
 Vilaragut, Berenguer de, 18.
 Vilaragut, Francesc de, 18.
 Vilaragut, Ramon de, 18.
 Vilarroya, Josep, 57.
 Vilarroya, Tomàs, 2, 26, 27, 58, 59.
 Villamain, 37.
 Villena, Sor Isabel de, 2.
 Villoris, marquès de, 56.
 Vinatea, Guillem o Francesc?, 2.
 Vives (actor), 24, 64.
 Vives, Joan-Lluís, 2, 3, 13, 50.
 Vives, Josep, 41.
 Vives i Ciscar, Josep, 48, 50, 54, 64.
 Voltaire, 3.
 Wyse Bonaparte, príncep Guillem, 12.
 Ximeno, Vicent, 2.
 Zayen (o Zeyan o Zaen; escrit: Sayent),
 7.
 Zola, Émile, 47.
 Zorrilla, José, 46.
 Zurita y Castro, Jerónimo de, 45.

X

EL CONTINGUT DE «LO RAT-PENAT»

El lector ja té, a hores d'ara, una visió de conjunt del periòdic literari quinzenal «Lo Rat-Penat». Tanmateix, abans de rematar el nostre assaig, convindrà que afegim algunes remarques, per tal de glossar els principals aspectes del contingut. Prèviament advertiré que, cada vegada que faré referència a un text concret, posaré entre parèntesis el número d'ordre que li correspon segons la taula de sumaris que he donat anteriorment,⁷⁶ per a estalviar repeticions inútils; ara bé, perquè eixos esments no puguin confondre's amb les remissions a les notes de peu de pàgina, davant de cada ordinal faig figurar la lletra s.

La revista «Lo Rat-Penat» procura subjectar-se a les habituds ortogràfiques que eren comunes als escriptors i a les publicacions catalanes de l'època, bé que deixa en llibertat els autors, i per això no ofereix una homogeneïtat ortogràfica, ni tampoc no fa cap al·lusió a l'adopció d'un sistema. En açò, gairebé podríem considerar-la una excepció dintre del panorama de la premsa valenciana. Vull dir que així com Josep Bernat i Baldoví, el 1844, es creia obligat a advertir els lectors de «La Donsayna» que «nosotros escribim en valensiá tal com se parla en lo dia»,⁷⁷ i justificava l'ús d'una ortografia castellanitzada, posteriorment — àdhuc al temps de la normalització fabrística — hi ha hagut diverses publicacions valencianes que s'han cregut en el deure de prevenir del

76. Vegeu supra, pàgs. 29-32.

77. «La Donsayna», núm. 2 (8 desembre 1844).

contrari llur públic, com, per exemple, va fer «Nostra Noveïa» l'any 1930 quan indicava: «procurarem, al mateix temps, respectar lo fundamental de l'ortografia valenciana i donar facilitats als lectors» i per a simplificar la lectura incloïa unes «normes elementals d'ortografia».78 Doncs bé: hom no parla d'aquest tema a «Lo Rat-Penat», molt probablement perquè la revista anava destinada a uns clients que ja s'havien acostumat a llegir sense necessitat de crosses.

De tota manera, no podem creure que Llombart i la resta dels redactors es possessin d'esquena a la problemàtica de l'ordenació i la regulació que la llengua tenia plantejada. Un «soci corresponsal» de l'entitat, el senyor Ignasi Farré i Carrió, professor de gramàtica i filologia catalana del Centre Català de Barcelona, escrivia: «la nostra llengua es troba en un estat particularíssim per no haver-hi encara una autoritat determinada que faça lleis en lo que pertany a la mateixa» i fixava la tasca més urgent: «depurem-la, estudiem-la en la seva formació, en les seves lleis pròpies, en la seva naturalesa i llavors podrem determinar matemàticament, si així es pot dir, quines són les ratlles de la nostra fesomia i quines les notes característiques de la mateixa» (s: 24). Llàstima que, per rematar el seu article, aportí un exemple amb la paraula *estruhit* (*instruït*), aplicant erròniament les lleis de transformació del llatí en català. No hi fa res. Aquells escriptors no tenien cap formació científica sòlida, ja ho sabem, sinó només una considerable dosi de bona voluntat i patriotisme, i s'adonaven prou dels esforços que els calia fer per aixecar la llengua de la seva prostració. També ho percebia Llombart, que arreplega les idees de Farré i malda per constituir una Acadèmia Ausias-marchina (dins Lo Rat-Penat, ben entès), la qual és concebuda «per donar a conèixer els seus autoritzats acords, respecte a l'escriptura i pronunciació de la nostra llengua» (s: 49).

És també justament per a estimular el patriotisme i contribuir a l'estimació de la llengua i a la seva dignificació davant els atacs que de totes bandes sorgien contra ella, que Josep-Maria Puig i Torralva dreçà un resum històrico-gramatical amb el qual concorregué als Jocs Florals del 1883 i hi rebé un premi. Aquest resum fou publicat damunt la revista, probablement com a aportació valenciana a la crida de Farré i Carrió (s: 36, 44, 57 i 75). És un treball de divulgació erudita, on són condensades les notícies conegudes aleshores, i interpretades segons l'estat en què es trobava el coneixement científic. No és del cas analitzar ara aquest «resum», però no podem deixar d'assenyalar, com a curiositat, l'opinió de Puig, contrària al nom de *castellà* per a l'idioma oficial de l'Estat espanyol, fonamentada exclusivament en el criteri de Benito Vicetto, i sense proposar-hi cap alternativa.79

78. «Nostra Noveïa», núm. 1 (17 maig 1930): «Nostre propòsit i unes advertències».

79. «Mai havem estat conformes en denominar el llenguatge oficial d'Espanya «castellà»; per això copiem les paraules següents que venen a comprobar la nostra opinió: "El idioma que malamente se denomina castellano es el 'gallego asturicense' (Astorga-León) enriquecido con nuevas voces desde la reconquista acá y más pulido como lenguaje literario, de la misma manera que el portugués tiene por base al pulirse y hacerse literario el gallego 'braconense' ... Veja's la *Historia de Galicia* de BENITO VICETTO.» («Lo Rat-Penat», 58, nota.)

Paral·lelament, el quinzinari publicava altres treballs de difusió de la història literària, que havien de complementar la valoració culturalista que es proposava «Lo Rat-Penat». En aquest sentit, l'article de Zacarés (s: 4), el de Forteza (s: 34) o la reproducció de l'obra de Gassull (s: 5 i 25), tracten de familiaritzar els clients de la publicació amb els clàssics i el passat de la nostra literatura. Per tal de completar el panorama fins un ahir tot recent, hom estampa versos de Verdaguer (s: 43 i 78), no inèdits, sinó del llibre «*Caritat*», just acabat d'aparèixer i al qual és consagrada l'única crítica literària que trobem en el sumari (s: 46); i dues poesies de Tomàs Vilarroya (s: 33 i 76). Cal indicar que si en el cas de Verdaguer la redacció té cura d'informar que la poesia ha estat «presa, amb llicència de son il·lustre autor» de l'esmentat volum, quan reproduceix els versos de Vilarroya no dona cap informació ni de la seva personalitat ni de l'indret d'on són arrellegats. No estem en condicions de dir ara si aquests versos eren o no inèdits; tampoc, si havien estat ja publicats al «Liceo Valenciano» — on hem llegit una «canzó», diferent de la nostra s: 33, endreçada a la mateixa senyora Antònia de Montenegro⁸⁰ —; avancem, però, la hipòtesi que la publicació pogué ben bé ésser feta d'acord amb la vídua de Vilarroya, que tot just moria del còlera el 30 de juny de 1885.⁸¹

«Abundants i indestructibles monuments respandeixen en el llibre d'or de la nostra història — escrivia Llombart a l'article de presentació de la revista (s: 2) — que com vivents testimonis abonen nostra justificada pretensió [de renaixença], puix que sempre en tot temps, lo mateix en ciències, en lletres i en arts, en els diversos rams del saber humà, que en santitat i virtuts, per el poder del seu engení com per la força de les seves armes, ha tingut tants i tants il·lustres varons nostra privilegiada terra.»

Conseqüentment amb aquesta declaració, Llombart volia obrir aqueix *llibre d'or* als lectors de «Lo Rat-Penat». Era natural que cregués que no n'hi havia prou de posar-los a l'abast la literatura. Calia fer-los sentir les grandeses passades i per això els estudis i documents històrics assoleixen el mateix percentatge que els filològics i literaris, i van des dels textos referents a la Conquesta fins als relatius a il·lustres pintors valencians. (s: 6, 8, 9, 21, 32, 42 i 77). No ens aturarem a fer la crítica dels estudis, alguns incomplets, que hi figuren; el lector ja comprendrà que les investigacions actuals han superat llur relativa vigència. Sí, però, que desitgem remarcar que un text com el de Tarín (s: 42 i 77) fou traduït expressament, cosa que palesava la decisió d'incorporar al periòdic els erudits no avesats al conreu de la llengua.

Aquesta traducció, — com la que hom fa del text llatí de la Capitulació de València (s: 9) —, no és massa polida. Totes dues segueixen servilment l'original, defecte que és imputable potser a la torpesa lingüística dels redac-

80. «Liceo Valenciano», II, núm. 4 (abril 1842), pàgs. 185-186.

81. «La Moma», núm. 14 (4 juliol 1885).

tors o qui sap si a la precipitació amb què treballaven. Tampoc no és massa acurada la transcripció del text de Gassull (s: 5 i 25) o del testament de Joanes (s: 6), fetes segons els criteris habituals a l'època. D'altra banda, si a la traducció de Tarín abunden els castellanismes, també els trobem en els textos originals, fins i tot en les poesies. Tanmateix, els castellanismes apareixen en grau prou menor que en altres publicacions valencianes contemporànies, com ara serien els «periòdics del carrer». Tampoc no podien mancar els valencianismes, bé que aquests, és clar, són més disculpables.

De tota manera, és evident un esforç per a normalitzar el llenguatge, depurant-lo de vulgarismes, esforç paral·lel al que hom fa per a la selecció de textos. En aquest sentit, la revista posa en guàrdia els seus lectors de les errades que puguin trobar-hi, les quals són atribuïdes a «la poca o ninguna pràctica que els caixistes tenen en compondre els escrits en nostra llengua» (s: 40). Podem observar la voluntat de depuració en el discret retret que hom fa a «La Traca», setmanari «redactat en valencià del que es parla» (s: 73), paraules que recorden les de Baldoví suara esmentades. L'actitud del quinzenari, però, és mesurada, sense arribar als radicalismes de Llorente: la tendència és d'omplir i no d'eixamplar el trenc entre llenguatge culte i llenguatge vulgar. Mesura que no resta exempta de fermesa, com en el blasme amb què són condemnades certes temptatives d'uns no anomenats aprenents d'escriptor d'Alacant dels quals hom diu que «no han aconseguit altra cosa que demostrar la seva ineptitud», bé que l'anònim corresponsal que emet el judici també ens assabenta que «la literatura llemosina és molt poc coneguda en aquesta localitat, i estic en la creència de que els homes que ací figuren en primer rengle i que de savis presumeixen es veurien en gran dificultat si haguessin de llegir en públic alguna composició escrita en la dolcíssima llengua d'Ausiàs March» (s: 81). Una altra dada reportable en aquest context és l'anunci que hom fa de la tercera edició del *Diccionario Valenciano-Castellano* d'Escrig-Llombart i de l'*Ensaig de ortografia llemosina* d'aquest, «obra que, vui per vui, podrà omplir bastant satisfactòriament el buit que d'ella en nostra literatura es nota» (s: 73).

Naturalment, una llengua és un vehicle de cultura, i així ho comprèn la redacció, que no vol servir-se'n per a difondre un producte fossilitzat o arcaic, ni aspira a girar l'esguard enyoradís cap al passat. També està interessada pel present i desitja provar que la llengua ressuscitada és apta per a un conreu actual i pot transmetre una cultura viva. Per això són abundoses les col·laboracions estrictament contemporànies, molt més abundoses que els textos clàssics o els estudis històrics, i hom encoratja les noves aportacions possibles allà on creu descobrir-les, com quan, a un subscriptor alacantí que els ha fet arribar uns assaigs poètics en castellà, el comminen: «escriga en llemosí i envie-nos quelcom» (s: 73). Ara bé, les produccions dels escriptors coetanis — el quaranta-u per cent dels sumaris és poesia — són versos premiats als Jocs Florals o escrits en l'avinentesa d'algun acte societari, com els consagrats a la inauguració del nou estatge social (s: 17, 18, 23) o els llegits en la vetllada apològica del músic Comes (s: 52, 53, 54, 55, 56). Tanmateix, hi ha

alguns autors que procuren de donar altres mostres d'inspiració menys circumstancials (s: 10, 11, 22, 35, 45, 48, 80), sense, però, sostreure's a directrius estètiques del tot semblants a les altres, i encara cal no deixar sense assenyalar que també hi ha composicions de tipus localista o casolà, que responen a una tendència molt estimulada pels cartells dels Jocs Florals: «cantars populars» o versos costumistes, per exemple (s: 39, 58, 59, 61, 84). És notòria i molt remarcable l'absència de tota mena d'escrits de creació en prosa: no hi trobem ni narracions, ni contes, ni apunts literaris o lírics. En el nostre resum estadístic (pàgs. 32 i 33 d'aquest treball) hem classificat dues «proses vàries», una de les quals (s: 59) és una expansió intimista del tipus més vulgar, sense tractament literari i mancat de tota volada i l'altra és una declaració de principis i intencions (s: 2). És destacable la voluntat d'integrar a la revista — o el que és igual: a la cultura valenciana — escriptors de les altres cultures catalanes. Són majoria els catalans del Principat (s: 10, 24, 43, 46, 59, 78), amb els quals hom vol estrènyer més el contacte recorrent a les «correspondències» de R. de Corella, un presumible pseudònim que no hem sabut identificar (s: 29, 62). Tot i que les notícies que pot fornir-nos «Lo Rat-Penat» no són prou suficients, sembla bastant clar que existia una relació directa entre el grup de Llombart i un sector del Cercle Català, comunicació que fins ara no havia estat remarcada pels estudiosos de la Renaixença valenciana i que si la poguéssim documentar amb més extensió potser faria evident que la part més activa del valencianisme ja rebia aleshores la influència del naixent nacionalisme català i del positivisme d'Almirall. ¿No aplica Llombart el conegut principi almirallià «Si restaurem una llengua, una història, un caràcter, farem alguna cosa més que versos innocents i funcions inofensives»?⁸² Per ara, allò que podem llegir en el «periòdic lliterari quincenal» només ens permet d'aventurar una hipòtesi.

A les pàgines de «Lo Rat-Penat» trobem, així mateix, uns intents per a incorporar els catalans de Mallorca (s: 34, 40) i d'altres per a encaminar els escriptors valencians més enllà de llurs fronteres i connectar-los amb la germana Provença (s: 27) o les veïnes Barcelona (s: 38) o Palma de Mallorca (s: 79). De la mateixa manera, hi ha una temptativa per a excitar l'atenció dels alacantins (s: 81), mentre hom procura comptar amb col·laboradors d'altres contrades del País Valencià (s: 21, 47) o són encoratjades les activitats culturals dels pobles (s: 12, 19, 30, 40, 49, 63, 73, 86) o hi és ressenyat l'èxit dels artistes valencians a Madrid (s: 19). També, a les diverses «correspondències particulars» podem capir com la revista practica la captació i el proselitisme (s: 65, 74). Finalment, cercant d'excedir els estrictes límits domèstics que la temàtica flouresca imposava als escriptors, així com d'ultrapassar el reduït cercle casolà en què es trobaven tancats els ratpenatistes, l'òrgan oficial acull treballs com el de Chabret (s: 21) o el de Vives i Ciscar (s: 32), que són ben lluny de la monotonia habitual dels temes localistes valencians.

82. Reportat per A. ROVIRA I VIRGILI, *Els corrents ideològics de la Renaixença catalana* (Barcelona 1966), 49.

Entre els esforços per a accentuar l'atenció vers els països catalans com a part integrant d'una cultura comuna, no podem oblidar la prestada a la mort de Tomàs Aguiló (s: 12) o l'exaltació del principal poeta de la nostra llengua, aleshores: Jacint Verdaguer (s: 29, 40, 46, 62, 73). El propòsit d'intercomunicació cultural no és fàcil d'assolir, però; així, podem llegir les queixes de la redacció en no haver rebut determinada premsa de llengua catalana (s: 30, 40) o en conèixer certes actituds antagòniques d'alguns escriptors barcelonins (s: 65, 73), el comportament dels quals és denunciat sense embuts: «...anirà sabent els graus de *companyerisme* i *germanor* de molts escriptors i poetes d'aquesta terra» avisa R. de Corella, no sense un xic d'elegància. (s: 62).

El caràcter d'òrgan oficial de la societat obliga el periòdic «Lo Rat-Penat» a practicar una imparcialitat i una moderació que, evidentment, no són massa del gust dels redactors. No podien, però, fer altrament. Jacint Labaila, en la seva etapa de president, havia declarat: «esta Societat és literària i no política» i encara que feia la seva declaració per a protegir-la dels qui li atribuïen una tendència separatista, és de veres que definia el caràcter real de la nova entitat, que no hauria pogut funcionar sense un mínim d'apoliticisme. «Esta Societat no té opinió política» — repetia Labaila⁸³ —; «en Lo Rat-Penat s'hi agrupen totes les classes, totes les idees polítiques...»⁸⁴ Calia, doncs, respectar-les totes, i l'òrgan societari havia d'ésser imparcial; el mateix Labaila havia remarcat «la igualtat democràtica que donà peu a l'establiment de Lo Rat-Penat».⁸⁵

Tanmateix, Feliu Pizcueta havia trencat la norma i havia pres una clara posició política quatre anys més tard, quan, volent defensar la corporació dels atacs d'obscurantisme i reaccionarisme, havia lloat Joan Llorenç i els agermanats i els parangonava amb els liberals del Vuit-cents, com ja hem dit abans; d'aquesta defensa s'havia d'emparar Llombart, com hem dit també (s: 16). Era, però, per part de la revista, una presa de posició diríem cautelosa: el perill d'ésser titllats de *cantonals* no havia desaparegut del tot, encara.

No sempre trobarem tanta prudència. En una altra avinentesa veurem perdre la moderació als redactors de «Lo Rat-Penat», o millor dit, a un dels seus corresponents, el d'Alacant, quan reporta un furibund atac «a la sacrosanta idea que constitueix lo bell ideal de la humanitat» (= la llibertat) d'un senyor Calatayud, director d'«El Semanario Católico» d'aquella ciutat, que havia emès aqueixos conceptes durant una conferència a la Societat Econòmica d'Amics del País. (s: 81).

Mesura i contenció, i potser massa, palesa el periòdic, per contra, pel que fa a les polèmiques a l'entorn de la llengua, en les quals no entra i es limita a una actitud, com hem vist, apologetica. Tampoc no pren posició literària en la disputa entre la llengua culta i la llengua vulgar, tot practicat, com ja ha estat reportat, una actitud neutral. I si escomet contra Llorente o

83. LABAILA, *loc. cit.*, 290 i 296. Les frases corresponen al discurs d'obertura del curs 1880-1881.

84. *Ibid.*, 306; discurs dels Jocs Florals de 1881.

85. *Ibid.*, 298; discurs d'obertura del curs 1880-1881.

Tubino (s: 19), arrauxant-se una mica més que no calia, ja he dit que ho fa impellit per un atac previ. No trobarem en les seves pàgines altres allegats contra les imputacions d'*exclusivisme*, *separatisme*, *cantonalisme*, *obscurantisme* o *reaccionarisme*, que el ja esmentat discurs de Pizcueta. Potser la redacció pensava que ja n'hi havia prou amb això. I també devia pensar-ho respecte del valencianisme, del qual no es fa cap definició taxativa, molt probablement perquè Llombart ho sentia tan clar que li semblava que tothom havia de comprendre-ho igualment i no calien més paraules, fora de les excitatòries, les quals sí que sovintegen.

Finalment, no podem deixar sense esment la notable absència d'algunes firmes d'erudits valencians de categoria, els quals havien estat col·laboradors de la «Revista de Valencia» amb contribucions molt semblants als textos apareguts a «Lo Rat-Penat», i gairebé tots socis de l'entitat. Així, per exemple, Lluís Tramoyeres, el marquès de Cruilles, Joan-Antoni Balbas, o Josep-Enric Serrano i Morales. El fet contrari sí que s'havia produït: Llombart publicà unes poesies a la «Revista de Valencia».⁸⁶ Probablement, l'absència d'aqueixos escriptors a les pàgines de «Lo Rat-Penat» és fortuïta i sense cap especial significació.

XI

CLOENDA

«Lo Rat-Penat: Periòdic Il·lustrat quincenal», malgrat la seva curta existència — comparable, tanmateix, a la de qualsevulla altra publicació valenciana d'aquella època — i malgrat l'oblit caigut damunt d'ell d'ençà de la seva desaparició, suposa, com creiem haver-ho posat de manifest amb l'estudi que acabem de consagrar-li, una seriosa experiència cultural dels capdavanters de la Renaixença al País Valencià; modesta i tímida, potser, però no mancada d'orientació, bé que aquesta fos prou primària. Com tantes altres empreses de signe semblant, no tingué el ressò que mereixia ni rebé l'ajuda que li devien tots aquells que, per contra, omplien el teatre Principal les nits dels Jocs Florals, practicants d'una Renaixença superficial, feta de frac i coentor. L'home que féu possible aquesta aventura de les nostres lletres, aquell abrandat Constantí Llombart, no havia de defallir per l'insuccés de la revista, i portà el seu entusiasme envers altres projectes de caire semblant i d'un valencianisme igual, perquè era un home que les adversitats no aconseguien mai d'abatre. Ell mateix ho havia dit a un dels subscriptors del seu periòdic: «hi ha que lluitar per a vèncer mil obstacles».

RICARD BLASCO

Madrid

86. «Revista de Valencia», II, 251 ss.; III, 78 ss. Mentre que la primera és una poesia catalana, la segona és escrita en castellà. Llombart practicava el bilingüisme amb més freqüència que no ha estat assenyalat; no molt més, però, que els altres renaixentistes.